

laftás. Es jeles fő ajándékokkal volt az embernek első teremtése és tökéletességnek állatya bővségeesen megékesítve és megajándékozta, úgyhogy az okosság, értelem, bölcsesség, és itélet, nem czac bővségeesen elégséges volt ez életnek igazgatására, hanem az által az emberec az Isten hozis, és az örök életre is eljuthatna és bémehetenec volna. Annakutánna úgy rendelte az Isten hogy az válaftás hozzájárulna, melly az gyönyörködést és a kívánságot vezérellye, és minden indulatokat, az mellyec az ezközök által lesznec, mértékellye: és ilyenképpen az akarat, az okosságnac vezérlésével tellyeséggel eggyezzen. Ez tökéletességben az embernek olly szabad akarattya volt, melly által, ha akarta volna, az örök életet elvehette volna. Mert itt az Istennek titkos válaftásáról való kérdés idő felet tolyongana bé: Mert most nem arról vagy az fő, az mi lehetett, avagy mi nem lehetett volna, hanem minemű volt legyen az embernek természetű. Megálhatott volna azért Adam az ő eredet szerint való véle teremtett igazságában, és abban megmaradhatott volna, hogy ha akarta volna, mivelhogy nem külömben, hanem az önnön akarattya által esett el: De mivelhogy az ő akarattya mind kétfelé haylando volt, és az megmaradásra való alhatatóságis ő néki nem adatott volt, úgy esett el ollyan könnyen. Mindazáltal az jónac és gonofnac válaftása szabadon volt: és nem czac az, hanem az ő elméjében és akarattyaiban az legfőbb igyencség, és minden ezközöi részre rendel az engedelmségre és szolgálatra eligazítván és eggyüvé volt helyheztetve, miglen ön magát, és ecképpen ő magával minden ő javait megsértötte és rontotta. Innét jutott az világi bölczec és természet tudakozoc ez ilyen nagy setéségre, hogy az romlás darabjaiban szép egész házat, és az épp háznac gerendáinac elhányott tördelekjei között, minden részéknec szép rendel való ő fve foglását kerestéc. Ezt tartottak fundamentomjónac, hogy az ember nem volna okos teremtett állat, hogy ha ő benne az jónac és gonofnac szabad válaftása nem volna. Jutott az is esekbe, hogy egyébképpen az jószágos czelekedett között és az vétecc között való külömbőség eltöröltetné, hogy ha az ember az ő életét maga tanácsából nem rendelnéje. Ez még jól volna mondva, hogy ha az emberben semmi változás és romlás nem esett volna. Az melly midön ő tölöc elvölna titkolva, nem volt czuda hogy őc menyet és földet egybe elegyitöttéc és ő fve zavartac. Azok pedig, az kik Christus tanítványinac vallyac magokat, mindazáltal az megromlott és lelki veszedelemben sülyett emberben mégis valami szabad akaratot keresnec, midön így kétfelé vonyván, az mennyei igazságot, az Philofofusoc jotettzésével meghamisittyc és megmoczkollyac, merő kábac és bolondoc, úgy hogy sem ményet se az földet ne érjéc, es ne illeséc. De ezt mi az ő tulaydon helyen jobban meg vizsgállyuc. Mostan czac ez egyet

gyet kell meg tartanunc, hogy az ember az első teretes után sokkal külömb volt, hogy né mostan mind az ő urána valóc, az mellyec mivelhogy az megromlott Attyátul fármazzanac, eredet szerint való ferdelem és az ő természeteknek romlottsága állott attul örökségképpen reájoc. Mert az Léleknek minden részei az igaz egyenefségre voltanac teréteve, és az elme éppen tökéletes volt, és az akarat az jónac válaftására szabadságos. Ha pedig itt valaki azt veti ellenünc, hogy a mint egy sikamlora volt helyheztetve, mivelhogy igen gyenge volt az szabad akaradnac ereje, megrudgya ezt az, hogy az, az tökéletességnek állapattya elég hatalmas és erős volt, minden mentségnek elvételére. Mert nem igaz sem méltó volt, az Istennek olly törvénnel köteleztetni, hogy olly embert kellecséc teremteni, az melly avagy nem vétkezhetné, avagy tellyeséggel ne akarna vétkezni. Az ollyon természet bizonyára jób és fellyeb való volt volna. De az Istennel olly élessen és forossan fogva perleni és vetekedni, mintha ugyan illy jotéteménnyel kellyet volna az embert szeretni, több volna ez még az hamiságnális. Mivelhogy az ő szabad akarattyaiban volt annyit adni az mennyit akart. Miérthogy pedig egyáltalában, az alhatatóságnac jószágában erővel meg nem tartotta legyen, az az ő mennyei tanácsában vagy on elrótyve. Mi hozzánc pedig az illic, hogy mi az mi bölczeségünket józansággal mértékellye, és ne legyünc felöttéb bölczelkedöc. Az tehetséget bizonyára elvötte volt, hogy ha akarta volna, de az akarattya nem volt az mellyel azt tehetnéje: mert ez ilyen akaratra következett volna az alhatatóság. De ugyan nem lehet mentsege, ugymint az ki annyit vötel, hogy önnön maga, szabadakarattyaival vetné magát az veszedelemben. Az Istent pedig semmi sükség arról el nem verte, hogy önéki ilyen középserüt, söt még ugyan változandotis ne adna, hogy ő annac esetiből alkolmatóságot venne, az ő diczóságenc megmutatására.

Augst. lib.
II. sup. Gen.
Cap. 7. 8. 9.

Aug. de cor.
rep. & grat.
ad Valent.
Cap. 11.

TIZENHATODIC RESZ.

Hogy az Isten az ő töle teremtett világot az ő erejével és hatalmával megtartja és otatmazza, és annac minden részait az ő Gondviselése által vezérli és igazgattya.

Továbbá az Ur Istent hirtelen megfünö Teremtővé tenni, az ki czac egyser az ő dolgait megteremtven és elvégezven, azokat ostan elhadta legyen, nyilván hideg, üres és alkolmatlan dolog volna. Es kiváltképpen ez tzielben kell minékünc az Istentelen emberektül külömböznünc, hogy minékünc az Isteni erőnc és hatalomnac jelen vólta, ez világnac süntelen való mozdithatatlan megállásából, és az Istentül való meg tartásából, nem kevesbé legyen nyilván és tündöklye, ki

mint finte kezdetben az első teremtésből. Mert noha az Isten telen elméknek is, egyedül csak az mennec és földnec megtekintéséből is az teremthöz felkellyen emelkednie, vagyon mindazáltal az hívó embernek kiváltképpen való mértéke és módgya, az melly által az teremtésnek tellyes diczeretit az Istennek tulajdonitá. Arra tartozic az Apastalnac mondása az mellyet oda felő hoztunc, hogy mi nem különbben, hanem csak hit által értyuc, hogy ez világ, az Istennek Igéje által legyen illy ékeffen teremtött. Mert ha mi mind az Istennek gondviseleség által nem fegünc, tehát még nem értyuc és nem tudgyuc igazán, mi legyen az, hogy az Isten legyen ez világnac teremtoje: akar melly igen tetudgyék is, hogy mi azt mind elménkel megfogyuc és értyuc, mind pedig nyelvünkkel igazán megvallyuc. Az testi éf és értelem, holott az Istennek hatalmát az teremtésben egyfer megábrázolta és megésmérte, ottan meg áll, és abban marad, és ha finte legmefsebb megyenis, ugyan nem mivel egyebet, hanem csak ez jeles dolgoknac teremtésében, az teremto nec bölczeséget, és jóvöltát (az mellyec ön kenyeken kijelennec, és azoknak is az kic nem akarnac, kimutattyac magokat) ésmelli és gondollya meg: ez teremtett dolgoknac pedig naponkint való eltartásában és vezérlésében, valami közönséges munkalkodást gondol, az mellytől az minden dolgoknac indítására való erő fármazzec. Utólfor azt alittyá az testi értelem, hogy minden dolgoknac elviselesére és megtartására finte elég legyen az az erő és hatalom, az melly kezdetben az Istenül ő beléjcc plántáltatott. De az hitnec fellyeb kell emelkedni és felhatni, tudni illic, hogy megésmellye és azt állassa, hogy az, az kit ő minden dolgoknac teremtojénec lenni megésmért, és megtanult, hogy egyfer mind mind azoknac öröc vezére és megtartójais az legyen: Es nem csak ugy pedig, hogy ő az közönséges mozdítás és indítás által, mind ez egész világnac terhet, mind pedig külön minden réfseit és tzielcelyeit az ő folyáfokban visellye és megtarfa: hanem illyen keppenis, hogy ő minden dolgot és teremtett állatot, mindenec között ugy teremtett, hogy még csak az legkiffébb verebecz ketis, kiváltképpen való hatalmas gondviselesé által vezérlje hordozza táplalya és eltartsa. Ecképpen midön fent David előjáró befédet ferzett arra, hogy ez világ az Istenül teremtett legyen, mindgyárást megye, az füntelen való igazgatósa, melly az Gondviseles által lesfe: Az égec az Urnac igéje által czináltattanac, és az ő fájánac Lelke által mind ő feregec. Es mindgyárt az tési hozzá, Az, Ur tekinte az emberek nec fiaira. Es az mit egyebet ez értelemmel ad hozzája. Mert noha nem minden ember ec olly bölzen és helyesen folnac es itilnec az dologrol, mindazáltal hihetetlen dolog volna, hogy az Isten az emberek nec igyeket fel venné, és gondgyokat viselnc, hogy ha ő ez világnac teremtoje nem volna. Es ne-

Pfal. 33. v. 6.
7. 11.

mis hifi senki fivéferint és valóban, hogy az Isten teremtoje legyen ez világot, hogy ki mingyárást bizonynyal aztis ne tartaná, hogy az ő dolgaira gondot tartson, né értékes óknélkül visen azért David minket, feprenddel egyikről az másikra. Azt tanittyac jollehet az Philosophusok is, hogy ez világnac minden réfe az Istennek titkos beléfuallása által tartasséc és táplátasséc ei közönségesen, és ezt fogja meg az emberi okoságis. Ezenközben pedig nem mennec olly mefse, az mennyire David felemelkedic, és vele együtt minden Isten felő emberek magassan felemel, midön mond: Mindenec te reád néznec, hogy eledelt adgya nekic alkolmatos idoben: mikor te adf nekic, akkor takarnac; mikor az te kezdet megnyitod, akkor mindenec bételnc az te jó voltaddal. Mihelt pedig elforditod az te ortzadot, megrettenec: mikor elvéfed azoknac lehelletereket, elfogyatkozna és ismer földé lesfnec: Es ha te is meg kiboczárod az te lelke det terettetnec, és te meguyitod az földnec sínét. Sot annak felotte, noha a Philosophoc eggyeznec ez f. Pál mondásával, hogy mi az Istenbé vagyunc, élünc és mozgunc, mind az által ugyan távol vadnac annac az kegyelemnec megkostolasátul, az mellyet f. Pál ottogyon megdiczer. Mert őc né értic és nem izelitic meg az Istenec kiváltképpé való gondviselesét, az mellyből az ő atyai kedve és ferelme legjobban megésmértetic, és igazán meg jelentetic.

Pfal. 104. v.
27. 28. 29. 30.

Ad. 17. v. 28.

2. Es hogy ez külömbség annyival inkább megfesséc, meg kell azt tudni, hogy az Istennek Gondgya viselesé az mint az, az f. Irásban előnkbe adatic és tanitatic, ellenébe tétetic az Szerenczenec és a Szerenczétlenség nec, és a törtenetből való esetek nec. Mivelhogy azért az köznép mindenkoron, elhitette azt magával, és ez vélekedésben vólt, és ugyan azon mostannis socébereket tellyeséggel megkörnyékezett és elfoglalt, hogy minden dologc történerből legyenec, bizonyos dolog azért, hogy az, az mit ember nec az Isteni Gondviselesről erőssen hinni és tartani kellene, ez hamis vélekedés által nem csak meghomályositatic, hanem mayd csaknem mindenestül eltemtetetic. Ha valaki az tolvayoc kezébe esné, avagy az vadaktul elragadtatnéc, avagy az hitelen ramadt félvesi miatt az tengeren hajó törté fienvedne, avagy ha valamely ház avagy fa dólne és fakadna reája: avagy ha más valaki az pusztában eltevedvén budosnec, és az ő chsége ellé eledelt talál: avagy ha ő az tengeren az haboktul ideftova hanyattatván, az partra jutna, és illyen keppenis az haláltul, az mellytől alig vólt egy lépésnyire, czudalatos keppenis megmenekednéc: ez megésmert dolgokat mind az jokat, s mind az gonoskokat, az testi okoság mind az Szerenczenec és ferenczétlenség nec tulajdonitaná. De az ki az Christus nac fájja által megtanitatott, hogy az ő fejen minden háfjal megfámláltatott, az ollyá, az megemlitött dolgoknac okait mefsebről, és nyilvabban felkeresi, és azt tartya, hogy valami reanc

Matt. 10. v.
30.

következic és raytuncelic, az Istenec ritkos tanacza által vezéreltesec. Es az életnélkül való dolgokról azt kell tartani, hogy noha mindenik nec tulajdonsága és természeté beléje vagyon plántalva, de az ő erejket és munkalkodálok ugyan nem gyakorlyac és nem mutattyac, hanem czac az mennyire az Istenec jelen való kezétül inditatnac és igazitatnac. Annakokaért azoc semmi nem egyebec, hanem czac esközöc, az mellyekbe az Isten naponkint, az mennyit akar, ad és önt bē, és öket az ő jó akarattya fērint, erre avagy amaz munkalkodásra haytya és fordittya. Semmi teremtett állatnac ninzen jelesb és czudalatosb ereje, mint az Napnac Mert azon fellyül, hogy ő az ő fényével ez egész világot megvilágosittya, melly igen nagy erő ez, hogy az ő hevségével minden állatokat táplál, erősit és megtart? Az földer az ő fényével gyümölczősé teszi? az földben az magvakot melegiti, hogy kinőhesse nec és fēpen zöldülyene, és azokat minduntalan uyjáb uyjáb eledellel élleszti, erősit, és táplálja, mind addig mignem magas fāban felnevedne? Hogy azokat fūnetlen való párával mind táplálton táplálja és vastagittya, mignem virágába, virágabol kalásos főbe és gyümölczébe nőjenec? hogy oftán azokat megis afállya és érleli? Hasólatosképpen hogy az fākis és fūlötövek töle megmelegitetven, elsőben megnevedvesülne, kiűtne, fiatal ágakat és leveleket nevelne, oftā viragoznac, faz után az virágbol gyümölczöt hoznac? Az Ur Isten pedig, hogy mind ezek nec tellyes diczēretit és diczőségét magānac tulajdonitfa és megtartfa, ugy akarta, hogy elsőben világosság lenne, és az földis minden fele füvec- kel, fākal és gyümölczöckel tellyes lenne, elöb hogy nem ő az Napot teremtené. Annakokaért az Isten felő ember ne tartfa az napot, az oknac az dolgoknac fő és fūkséses okānac lenni, az melly dolgoc voltānac minekelőtte az nap teremtett vólna, hanē czac olly esközönc, az mellyel az Isten éllyen: Mert így akarja ő, noha mind ezeket az napnelkülis, önnön magā által fūinte olyan könnyen meg czelekedhetné és teremthetné. Annakutánna midön azt olvassuc, hogy az Nap két egész napot fāka veszteg állott legyen, az Josuēnac könyörgésere, hogy annac árnyēka Ezekias kedveért riz garadiczal ment hátra, az Isten azoc által az kevés czudác által megmutatta, hogy az Nap nem az természet nec vak folyása és inditása által mennyen ugy minden napp fel és alá, hogy az Isten az ő mi hozzānc való atyai kegyelmē nec és jó kedvé nec meguyítására annac járását né igazgatnája. Ninzen az természettel eggyezőb dolog, minthogy az tavaf az tél után, az tavaf után az nyár, az idő nec megfūnetlen elczerédegelése által következec: De ugyan mégis az Istenec ez illy fēp rendiben is olly nyilván való nagy különbözēsec láttatnac és éreztetne, hogy könnyen és világossan megterüdyec, hogy minden estendöc, hónapoc és napoc az Istenec ki-

Gen. 1. v. 3. 11.

Jof. 10. v. 13.
2. Reg. 20. v.
21.

ISTENNEC ESMERETIRŐL. XVI. Réf. 187
váltképpen való uy és végezett Gondviselésé által enyegettesenec és vezé-
reltesenec.

3. Es bizonyára az Isten magānac tulajdonit minden hatalmat, és azt akarja hogy azt miis ő neki engedgyuc, és övé nec esmerjuc, nem az melly Mindenhatóságot az Sofistac költenec, tudni illic, üres. hivolkodó és többire megholt és eltemetttet hatalmat: hanem vigyazo, erős hathato és műkálodó minden hatalmat, az melly fūnetlenül való czelekedetben forogkálodó mindenhatóságot se tulajdonitfunc. önéki, az melly czac közjon. Es ollyan mindenhatóságot se tulajdonitfunc. önéki, az melly czac közönseges elkezdeti legyē, valamelly rendeletlen indulatnac, mintha ő valami folyovizet az fābot két part között hagyna és paranczolna elfolyni; hanem az melly eggyül egyig minden indulatokat külön, minden megfūné nélkül vezēc ilyen. Mert miért tartatic ő minden hatonac? né azért hogy noha czelekedhetne, de azonban semmit nem czelekedne, és hivolkodva üldögelne, avagy az természet nec rendit, az mellyet egy fēr eleibe fābot, valami közönseges mozditas és munkáldas által az ő menésekben és futásokban fūntelen megtartya: hanē mivel hogy az ő gondviselésé által a mennyet és a földet ő igazgattya, hogy ő mindē dolgoc úgy fērezzen és rendellyen, hogy semmi nem lesse, hanē czac az ő tanacza által. Mert midön az Sol-
Pfal. 113. v. 3

tarban az mondatic, hogy ő mindent czelekesic, az mit akar, ott az ő bizonyos és jól meggondolt akarattya jelentetic. Mert bolondfag vólna, az Profēta fāvait az philosofusoc világi értelme fērint magyarázni, hogy az Isten legyen az első czelekedő, mivel hogy ő kezdeti és oka minden inditānac: holott lám az hivec az ő nyomorúságokban sockal inkább ez vigasztalás által gyámolittya fel, és enyhitic fērelmeket, hogy oc semmit nem fényvedne egyebet, hanem czac az mit az Istenec rendeléséből és paranczolattya bol kellyen fényvedne, mivel hogy oc annac keze alatt vadnac. Mivel hogy azért az Istenec vezérlése így kiterjed minden ő dolgaira, tehát czac gyermeki és illetlen sophyskálodás, hogy ember az ő vezérlését az természet járásába és folyásába akarja rekeszteni. Es ez illyenec az Istentis nem kevesbē fosztyac meg tistēségertül, mint önnön magokat hasznos tudománytul, az kic az Istenec Gondviselését olly keskenyen fōrittya, mintha ő minden dolgokat az természet nec fūntelē való rendi és folyása fērint fābadon oda hadna futni és levegni. Mert semmi né vólna nyavalyásb az embernél, hogy ha ő az mennyei ég nec, az éltető ég nec, az föld nec és az viz nec mindē indulatnac alája vólna vetretvén. Ide járul az is, hogy illyé módon, az Istē nec közülönc kihözkihöz kiváltképpé való atyai jó volta tellyeséggel beczele- nül megkifisēbbitetne és semmivé tētetne. Azt kiáltya Sz David, hogy az kis gyermekec, kik még az ő anyoc czezein czüggenec, elég ékēsē főloc
Pfal. 8. v. 3

az Isten tistēségē nec magasztalására és hirdetésére, mert mihelt az ő anyoc méhéből jönec, mindgyárt talál nac eledelt, az melly az Istenec atyai és

mennyei Gongyaviselelése által ő néki csebezettét és kétfittetett. Megval-
lom bizonyára hogy ez természetet érint és közönsegesen igaz legyen; czac
hogy az mi bemeinc és értelmüncelött ne legyē elreytve, az, az mit az min-
den napi próbát és megtaftalás nyilván megbizonyit, hogy némelly a-
nyáknac téyjel tellyes melly őc, némellyek nec pedig mayd finte üres és fá-
raz emlejec vagy on, az mint finte az Isten ez gyermeket gazdagban, az má-
sikát pedig fűkebben akarja táplálni. De az kic az Isten mindē hatóságánac
tellyes igaz diczeretet és tisztetséget tesne és a nac, annac kétféle gyümöl-
czet vesic, előfē, hogy az Istennél tellyes és elegges erő és hatalom legyē
az mi velünc való jóteteményre, az ki mind mennyet, földet bírja, az kinec
intésére és akarattára minden terített állatoc gondot tartnac, hogy ő neki
engedelme adgyac magokat. Annakutánna hogy az ő őrizése és oralma
alatt bátorsággal és czendeféggel is nyughatnac és lakhatnac, az kinec jó-
teztésē nec, miden Szerentsétlenség, ártalom és vesedelem, az mellyek nec
reá követekezésérül az ember felhetne, alája vadnac vettetvén. Kinec hatal-
ma és birodalma által az Satan nem különben mint egy zabala által meg-
zaboláztatic és hátra rántatic minden pokolbéli dihoskódó társaságival, és
egész keféletivel egyerembe, az kinec akarattául függ minden, valami az
mi idvőségünkkel és bódóságunkkal ellenkezc: és az mértékletlen ba-
bonás félkémis, az melly az fokféle előtűnc forgó vesedelmekből fáma-
zic, különben nem, hanem így változtathatic czendefithettetic és töröl-
tethetic el. Azt módom hogy babonásan vagyunc félelmeskedőc, midőn
mi, valamenyifer az teremtet állatoc fenyegető nec, avagy valami féle-
lemmel, ijest nec, ugy elrettenünc, mintha azoknac magoktól volna valami
erejec és hatalmoc a kártételre, avagy czac szerenczére és történetből ártá-
nánac, avagy pedig mintha az Istennél nem volna elég segedelem és tanác
minden ő ártalmoc és reánc törésec ellen. Példa ez, Az profeta meghadgya,
hogy az Istennec fiai ne félyenec az czillagoktul és az égen való jegyektul,
az mint az poganyoc foktanac felni. Nem karhoztat bizonyára és nem vét
még egy általlyában minden félelmet, hanem mivel hogy az hitetlenec ez
világnac igazgatását az Istentől elvesic, és az czillagoknac tulaydonittac,
azt költic, hogy az ő jo szerenczējőc avagy nyomorúságoc, az czillagoknac
rendelése és jóvendölésektől, és nem az Istennec akarattául függön, hogy
az ő félelme, attul az egy Istentül, az mellyre egyedül néznice kellene, az
czillagokra és Cometákra fakaztatic és vonyatic. Annakokaért az ki ettül
az hitelenségtül magát őrizni akarja, mindenkoron meggondolgya azt, ho-
gy az terített állatokban, semmi történetből való czavargo hatalom, erő,
munkalodás és inditas ninczen: hanem hogy azoc az Istē nec titkos tanácsa
által ugy vezéreltet nec, hogy semmi ne legyen, egyeb, hanē czac a mi az Isten
től az ő eleve megtudása és akarattya által el volt végeztetve. 4. An

Gen. 10. v. 2.

4. Annakokaért az Keresztényen olvasóc elsőben ezt bizonyofnac tartásac,
hogy nem az mondásēc isteni Gondviselelésec, melly által az Isten men-
nyekből hivolkodván nézdegelnē, az miez világon leend, hanem az mel-
ly által ő ugmint kormant tart, és mindent az mi hollefen rendfērint
igazgasson. Ecképpen ez ige, tudniillic az Isteni Gondviselelésec nem keves-
bé terjed ki az Istennec kezeire, mint finte az őfemeire. Es az Abrahamis
midőn az ő Fiánac mond: Gondot visel az Isten az áldozatra való bárány-
ról, nem czac azt akarja jelenteni, hogy az Isten immar tudná ez dolognac
kimenetelét és végét, hanem az esmeretlen dolognac gondgyátis az ő aka-
rattára kellyen bizni, az ki az megakadékozott és eleggyes nehéz dolog
banis jó véget és kimenetelt fokort adni. Innēt az következc, hogy az
Istennec Gondviselelésec az munkalodásban állyon. Mert lokan igen meg-
gondolatlanul és bolondul czaczognac az pusita előbmegrúdásról. Nem
olly goromba és ostoba azoknacevelgēsec, az kic jóllehet az igazgatást
az Istennec tulaydonittac, de egybe keveredett zurtzavart igazgatást és
vezérlést fognac rea, az mint megmondtam: tudniillic, az melly ez világ
épületit és terhet minden egyéb réfēivel együtt, valamelly közönseges
indításal forgassa, és tekerje, de különkülön az teremtet dolgoc közzül
kitkit ne igazgasson és rendeljen. Es mindazáltal ezek nec tevélgéseket
sem kell fēnvedni; mert azt tanittac, hogy ez Gondviselelésec által, az mel-
lyet őc közönseges Gondviselelésec nevezne, nem akadalyoztatic az
meg, hogy minden teremtet dologc nem történetből inditattatnānac, és
hogy az emberis az önnön maga szabad akarattya fērint ideftova nem for-
gatná magát, és illyenképpen oztozást téfē nec az Isten között és az ember
között, tudniillic, hogy az Isten az ő ereje által valami természetit indula-
tot fuy allyon az emberbe, az melly által munkálkodhatnē az ő terme-
tinec mivolta fērint. Az ember pedig az ő munkalodásit az önnön szabad
akarattyanac tanácsából rendelnē és vezérlē. Rövideden, azt akar-
jac, hogy ez világ, s' az ember nec minden dolgai és igyei, és őmagais az
ember az Isten ereje által, de nem az ő rendelése és intézése fērint birattaf-
sēc és vezéreltesēc. Elhalgatom az Epicureus difnokat, (melly méteyles
dóggal mindenkor rakva volt ez világ) az kic magoknac valami hivolkod-
dó rest Istent álmodnac: és egyebeket többeket az kic ezeknél nem es-
bec, az mellyec eleinten azt költörtēc, hogy az Isten az éltető ég nec kö-
zépső tartományban fellyül ugy uralkodgyēc és regnallyon, hogy minden
azon alól való dolgokat az Szerenczē nec és Szerentsétlenség nec vezér-
lésekre bizon és hadgyon: mivel hogy ez nyilvánvaló dihoskódēs ellen,
az néma teremtet állatok is eléggē kiáltnac és hartzolnac. Mert mostan
fāndékunc az, hogy az hamis vélekedest rontfuc meg, az melly az köz-

Gen. 22. v. 8.

népnel igen elterjett és hatalmat vőtt, az melly, mivelhogy czac, nem tudom melly vac bizonytalan kétséges indulatot hágy és tulaydonit az Istenec, azt elfohtván tőle az mi legfőb, tudniillic, hogy ő az ő megfoghatatlan bölcsesége által minden dolgokat olly tizra és végre rendelleyen és igazgasson, az mint ő néki jónactettzic: és így ez tévelgés az Istent ez vilagnac czac nével, és nem czelekedettel való vezérlőjevé téfű: mert megvonfa tőle az minden dolgoknac vezérlését. Mert miczoda egyéb az vezérlés, hanem az olly gondvifelés, hogy teazokat az dolgokat, az mellyeknac előljáró vezére vagy, bizonyos és tanáczból végezett rendtartással intézzed és igazgassád? Mindazáltal nem vetem mindeneftől fogva meg, azt, az mi az közönséges Gondvifeléftől mondatik, czakhogy visfontag nekem megengedgyéc, hogy ez világ az Istentől vezéreltetséc, nem czac ugy, hogy ő az természetnac rendit és folyását az mellyet annac szabott, megtartta, hanem illyen képpen is, hogy az ő dolgai közzül magán mindenikre kivált képpen való gondot vifellyen. Igaz dolog bizonyára, hogy minden dologoc közzül akarmellyek is az ő nemec ferint, az természetnac titkos indításából mozdítatsanac, mint ha azoc mind az Istenec őtőc Paranczolattyánac engednéne, és hogy az, az mit az Isten egyfer végezett mind szabad akarat ferint folyon. Es ide alkolmaztathatic, az mit Christus mond, hogy ő és az Atya kezdettől fogva mindenkor munkalodtac, és az mit sent Pál tanit, hogy mi ő benne élünc, mozgunc, és vagyunc: az mellyet az Sidokhoz írott Lev élne autorais, midőn az Christusnac Iftenséget akarja bizonyítani, illyen főckal mond: Hogy az ő hatalmas Igéje által hordoztatnac és tartatnac meg minden dologoc Ez főnnel pedig elfedezic némelylec és vifőfordultul meghomályosittyc az Istenec kiváltképpen való gondvifelését, az melly az sent írásnac olly nyilván való és világos bizonságival megbizonyitatic, hogy czudálatos dolog, hogy abban valaki kételkedhetett. Es bizonyára azoknak is, az kic, az mint elėb mondam, illyen fedezőt függesztne az ő tevőlgések nac megjobbítására, ezt kell hozza tenniec; hogy főc dologoc legyenec az Istenec kiváltképpen való gondgyavifeléséből: de azt vifő fordultul tekeric, és főfistalkodván vonfa czac némelylec réfkébéli kiváltképpen való munkalkodásra. Annakokaért meg kell bizonyitanunc, hogy az Isten olly igen rea figyelmező vigyázással vagyon, minden leendő dolgoknac vezérlésében, és hogy mindennemű dologoc olly nyilván főarmaznac az ő előbelvégezett tanáczából, hogy femmine eséc és legyen történetből.

5. Hogyha megengedgyéc, hogy minden indításoknac czac az kezdeti vagyon az Istenben, és azonközben minden dologoc magoktól avagy történetből levegdegnec, az hová őket az természetnac haylandosága

Ak. 17. v. 28.
Heb. 1. v. 3.

sága indittya és haytyatehat az következc, hogy az napoknac az eyjcek el, az telne az nyárral való elváltoztatása és külömbözterése, czac annyiban legyen Isten dolga, az mennyiben ő mindeniknac réfkéit és folyását megfabta és tulaydonította, és bizonyos törvényét megrendelte. Igaz volna ez, hogyha az napoc, éjcec, hónapoc és estendőc, holott főntelen egyjce az málic után fő és következc, egyféle egyező módon és hasonlatosképpen mindenkoron főnte ugyan azon egy előbbeni erejei és munkalkodásivólnánac. Hogy pedig némelylekor főntelen nagy hévség és főaráság minden gyümölcszet elafal és megéget: néha is meg idő ellen való nagy zápor esőc az veteményt elvesztic, hogy köesővel és fergeteggel hirtelen mindenféle gyümölcszóc elveretne, és veszterne, ez nem tartatnac Isten dolognac, hanemha, ugy hogy talám az főlhők nac, főp idők nac, hidegnac és hévség nac, az czillagoknac folyásából és járásából, és egyéb természetferint való okokból legyen eredetec és kezdetec. De illyen módon, sem az Isten atyai kegyelmene és jó kedvének, sem pedig az ő itéletinec nem adatnac hely. Ha pedig azt mondgyác, hogy az Isten annélkül is elég jó kedvő és jó tévő az emberi nemzethöz, mivelhogy ő az égbe és az földbe azoknac rendelt erejeket beléjcec adgya és őnti, az melly által gyümölcszót és eledelt teremtsenec és hozzanac, ez felőttebis femmi, és pogányi gondolat. Szinte mintha valamely estendő nec gyümölcszós vólta, nem kiváltképpen való áldása vólta az Istenec: az gyümölcszotelenség pedig, főűkség, és éhség nem kiváltképpen való átka és főfő állása vólta az Istenec? Mivelhogy pedig főfő lenne, hogyha mi minden okokat őfve akarnanc fődni, elégedgyünc meg őnnön magánac az Istenec tulaydon beczületes és tekintetes méltóságával. ő az Törvényben és az Profetákban gyakorta meghirdeti, hogy ő az ő kegyelmét az által bizonyittya és mutattya meg, valamennyifer ő az földet harmattal és esővel nedvesíti, hogy az ég az ő paranczolattya által keményülne megmint az vas: Hogy az vetemény, hévség, ragya és egyéb ártalom miatt elveszne, és hogy az is bizonyos és kiváltképpen való főfő állásanac jégyc legyen, valamikor az gyümölcsz az földké köesővel és záporral elveretic es elvesz. Ha mi ezt beveszűc és hísfűc, tehát bizony dolog, hogy czac egy eső czepe sem esic az földre, hanem czac az Istenec bizonyos és kiváltképpen való paranczolattyából. Diczeri jollehet David az Istenac közönséges Gondvifelését, hogy ő az hollo fiaknac, az kic őtet segitsegül híjac, eledelt főerezzen és adgyon: De midőn az Isten az vad állatokatis éhséggel fenyegeti, nem bizonyittya és mutattya az azzal elég nyilván meg, hogy ő az vadakat néha kevesseb, néha pedig töb eledellel, az mint néki tettzic, láttya meg ráplállya és vifeli gondgyokat? Gyermeki dolog azért, az miként imentis mondam, ezeket czac némelylec dolgokban kiváltképpen

Pfal. 147.
v. 9.

M. 9. vers. 9.
Pfal. 11. v. 5.
Pfal. 113. vers. 5.
való tulaydon czelekedetekre vonni, mivelhogy Christus minden kivétel nélkül mondgya, hogy még czac egy verébis, akar az melly kicziny és melly alávaló legyenis, az földre nem esic, az mennyei Atya Istennek akarattyanélkül. Bizonyára ha az madaraknac röpüléec, az Istennek bizonyos tanáczábol vezéreltetic, tehát meg kell az Profetával vallanunc, hogy ő ugy lakozzéc az magasságban, hogy mindazáltal magát aláboczaassa meglatnia mindazokat, valamie lefnec mind mennyen és földön.

6. De mivelhogy tudgyuc, hogy ez világ kiváltképpen az emberi nemzetért teremtetött: annac vezérlésében azért imez végső okokatis megláffuc és meggondollyuc, tudniillic, hogy mostanis ez világ az emberi nemzet kedvéért vezéreltetic és tartatic meg. Jeremias Profeta azt kiáltya, Tudom Uram, hogy az embernek uta nincz az ő hatalmaban, és fenkinec nincz maga tehetségében, mint járjon, és járását mint igazgassa. Salomon pedig azt mondgya: Az Urtul vadnac az embernek járati, és mint igazgathatná és rendelhetne az ember önnön maga az ő utait? De őc elmenne, és azt mondgyac, hogy az ember az ő termésetinec haylandósága ferint inditatic az Istentől, az ember pedig ez indulatot önnön maga oda fordittya az hová néki tetzic. De ha ez igaz volna, tehát az embernek uta, czelekedeti és elmulatása az önnön tulaydon hatalmában és akarattyanában állana. Talám azzal tagadgyac, hogy az ember az Istennek erejenélkül semmit nem czelekedhetic. Mivelhogy pedig nyilván való dolog, hogy az Profeta és az Salomon, nem czac az erőt és hatalmat, hanem az czelekedésie való fándékot és rendelestis, az Istennek tulaydonittyac, semmiképpen azért nem feythetic ki magokat. Esez vakmerőséget az embernek ékeffen feddi Salomon más helyen, hogy magoknac tziit tefnec fel, és valamit igyekezne czelekedni, nem gondolván és nézven az Istenre, tellyeséggel mintha, nem az ő keze által vezéreltetnéne. Az ember, ugy mond, elkéssiti az ő fivét, de az Urtól vagy az, az mit az nyelvec kellyen follani. Bizonyára nevetséges eselyősé, hogy az nyavalyás emberek az Istennélkül fándékoznac valamit czelekedni, az kic czac egy fót sem szólhatnac, hanem ha az Istenül adatic és engedtetic nekic. Továbbá, hogy az Szent Iras nyilvánban kinyomja és magyarázza, hogy ez világon tellyeséggel semmi ne legyen, hanem czac az ő elrendelésie ferint, azt bizonyittya, hogy ő néki azoc az dolgokis alája vettetvén legyenec, az mellyec leginkab láttatnac történetből lenni. Mert mit alithatnál inkább történetből való dolognac, mintha egy farol ág történele, és alá esvén egy előmenő uton járo embert agyon ütne? Az Isten pedig sockal külombet tanit, ki azt mondgya, hogy ő adta azt az megölnéc kezébe. Es kiczoda volna, az ki az forsnac vagy nyilvetésnec esését

Exod. 21. v. 13.

vak

vak ferenczénec vagy Szerenczelenségne ne tulaydonitaná? Az Urtul pedig nem fenvedic, az ki annac itiletit és esését maganac tulaydonitya. Mert nem czac közmódon mondgya el, hogy az, az ő ereje által lenne, hogy az forsoc, avagy köveczkéc vetretne az kebelben, és onnét ifmet kivétetne; hanem czac az egyikrólis, az mellyet az ember mayd az ferenczénec tulaydonithatna, azt bizonyittya hogy ő tőle vagy on. Oda tartozic Salamonnac imez mondáfais: Az gazdag és fegény ő fvetalalkoznac. De az Isten világosittya megfemeit mindkettőnec. Mert noha az gazdagoc és fegényec ez világon elegyeledve vadnac egymásközött, mindazáltal, miérthogy kineckinec állapotya és dolga az Istentől rendeltetic, azt tanittya, hogy az Isten, az ki minden emberekbe bétündöklic, semmiképpen nem vac, és ekképpen az fegént türestic inti: mert mindenc az kic az nekic fábott reffiel meg nem elégesnec, azoc azt az terhet, az mellyet az Isten reajoc vetett, elakarjác röllocvetni. Azonképpen feddi más Profeta az nyughatatlan embereket, az kic ezt az emberec ferenségénec, avagy az ferenczénec' ferenczétlenségne tulaydonittyac, hogy némellyec az porban és fémérben heverne, némellyec pedig nagy tisztésigre jutnac és igen felemelkedne. Az felmagasftalas nem jó sem Naptam adatról, sem az Napenyéftéről, sem pedig az Pustából: Mert az Isten az a Biro, az kic ezt megalazza, és amazt felmagasftallya. Mert mivelhogy az Isten az Itilőbiró tisztit magáról el nem vetheri, ezt hozza az Profeta abból ki, hogy némellyec az ő titkos Tanácsa által, nagy hatalmas emberekké lefnec; egyebec pedig megvetésigben és bocztelenségben maradnac.

7. Ennél még többet mondoc, hogy azoc az dolgokis, az mellyec czac résiek ferint, némelly dolgokban lefnec, közönséges bizonsági az Istennek kiváltképpen való Gondviselésnec. Az mint, az Isten megindította az Déli felet az Pustában, melly az népne nagy sűrűsereggel fuyná és hozná az madarakat. Midőn Jonast az tengerbe akarná vetetni, nagy félvést támaszt az vizen. Itt azoc, az kic nem alittyac hogy az Isten vezérellye ez világot, azt fogjác mondani, hogy ez az közönséges forgas és folyás felött lört legyen: En pedig azt hozom ki belőle, hogy soha semmi fél nem indul meg és nem fu, hanem egyedül czac az Istennek kiváltképpen való paranczolatlyából. Nemis volna egyébképpen igaz, hogy ő az feleket ő postáivá téssi, és az ő fogait tüzlángá, az főlhökert ferekerekké téssi, hogy ő az felekne fátynain repüllyön és járjon: hogyha ő mind fölyhöt s mind felet az ő akarattya és jótettésie ferint nem birna forgatna, és az ő erejenec kiváltképpen való jelen voltát azokban nem mutatnája. Illyenképpen tanitatunc más helyenis, valamennyifer az ten-

Bb

Pfal. 107. v.
25. 26.

Gen. 30. v. 2.

Deut. 8. v. 2.
Marth. 4.

Esa. 1. v. 2.

Pfal. 136.
v. 25.Pfal. 34. v.
16. 17.

ger az feleknec fuvási által megháborítatic, hogy az a tengeri nagyháboru az Istenec kiváltképpen valo jelen voltát bizonyítja. ő paranczol és indit félvést és magassan felemeli az tengernecc habjait: ostán meg azt czelekefti, hogy az félvést háboru megfállyon és megczendefedgyéc. Hogy az haboc megfünnyenec, hogy az emberec hajozhassanac. Az mint ő másuttis meghirdeti, hogy ő az népet fíraz féllel ostorozta és büntette. Azonképpen, noha az Gyermekec nemzésére valo erő terméftettül vagyon az emberekben plantalva, mindazáltal ugyan azt akarja azért az Isten, hogy az ő kiváltképpen valo kegyelménec kőfönnyé és tulaydonitfa az ember, hogy ő némellyeket gyümölcszelen hágy, egyebeknec pedig gyermekeket ad, mert ő ajándéka az testnec gyümölcsze. Azert mond Jácob az ő feleségénec: Nemde Isten helyett vagyok én, hogy én te néked gyermekeket adgyac? Es hogy egyfer elvégezzem, ninczen semmi terméftettel egyezőb rend, mint hogy mi kenyérral éltettefüncc és tartassüncc el. Ihon meghirdeti pedig az sient Lélec, hogy nem czac kiváltképpen valo ajándékilegyenec az Istenec, ez földnec gyümölcszei; hanem hogy az emberekis nem czac kenyérral éllyenec, mert őket nem az megelegedés, hanem az Istenec titkos áldáfa erőfittü és ráplállya el: az miképpen hogy ő azzalis fenyeget, hogy ő az kenyérnec páltzáját megtöri. Es miis különbben nem könyöröghetnécc valóban az mindennapi kenyérré, hogyha minéküncc az eledeleket az Isten nem az ő atyai keze által nyuytanája. Annakokaért, az Profeta, hogy az hiveckel hiteffe, hogy az Isten, őket étetvén, igaz házi atyánac tistiben jár el, megint minket arról, hogy ő ádeledeket minden testnec. Végezetre, midőn egy felől halllyuc, hogy, az Urnac fimeinéz nec az igazakra, és az ő fülei halgatnac azoknac könyörgésekre: másfelől pedig, az Istenec fime vagyon az Isteneleneken, hogy ő azoknac emlékezettyóket ez földről eltöröllye, megtudgyuc azt, hogy mindert teremtettt dolgoc, fen és alatt, és minden felől, engedelemre kéfen és jelen vadnac, hogy ő azockal éllyen az mire ő akarja. Az mellyből azért eléggé megértethetic és megbizonyodic, hogy az ő közönséges Gondviselésé nem czac hatalmassan munkálkodgyéc az teremtettt állatokban, hogy az terméftnec rendit és folyását fíantelen megtartfa, és élébségitfe, hanem hogy ez terméftnec rendi és folyása bizonyos és tulaydon végre, kimenetre, hasonra és gyümölcszre alkalmazatséc és igazgattatséc, az ő czudálatos tanácsa által.

8. Az kic ez tudománt gyűlösegefsé akarjác tenni, azzal káronkodnac, hogy Stoicusoc tudománya ez az fatumról, az az fűkségképpen valo kéferitéstől, az melly regenten f. Augostonnakis fidalom gyanánt vettettett fémére. Noha pedig mi az igéké nem örömeft versengüncc, mind-

Lib. ad Boni-
fa 2. c. 6. &
alibi.

z által nem vesztücc mi bé ezigét fatum, hogy minden dolgoknac fűkségképpen kellyen meglenni: azért mert az olyan igék nec fámoc közzül valo, az mellyeket f. Pal az ő pogany és uy értelmekért eltavoztatnitant és paranczol: ostán meg azért, meit őc ez illyen gyűlöseges fóc által igyekezic az Istenec igazságát nehezíteni, meggyalázni, és gyanófsá tenni. Az Stoicusoc tudománya pedig hamissan és latrul vettetic neküncc fémünkre, és költetic mireanc. Mert mi az Stoicusokkal nem költüncc olyan fűkségét, hogy minden dolgoc legyenec valami öröcké valo egybe fűzött kötelezett okokból, az mellyeknec az terméftben kellyen lenniec: hanem azt tartyc, hogy az Isten legyen Itilője, vezérője és igaztgatója minden dolgoknac, az ki az ő isteni bölcseségéből minden öröc idoktól fogva elvégezte és eltendelte az mit akart czelekedni: és mostan az mit az előtt végezett, az ő hatalma által véghöz vifi. Innét miis azt tanittyc és vallyuc, hogy nem czac az meny és a föld, és egyéb láthatatlan és megérezhetetlen teremtettt dolgoc, hanem az embereknek tanácskozásoc, és akarattyc az ő isteni Gondviselésé által ugy vezéreltesüncc, hogy egy általlyaban egyenössen az nekic rendelt és feltött tzilra arányozzanac és vitesüncc. Mint legyen az, mondhatnád, semmi nem esiké ferenccéből, nem leséné semmi történetből: Arra én azt felelem, az mit az Nagy Basilius jól és igazán mondott, hogy az Szerencze és Történet az Pogányoc Szavai, az mellyeknec értelmekben az Istenfelő Sziveknec ne kellyen foglalatoskodnioc. Mertha minden bódog állapot, és jószág, Istenec áldáfa, minden nyomoruság pedig és haboruság ő átka legyen, tehát immár az Szerenczénec, ferencczelenésnec és Történetből valo esetnec semmi helye ninczen az embereknec dolgaiban. Illikis hogy inditson minket Szent Agostonnac imez mondáfa, médőn az Academicusok ellen irt könyveiben így fíol: Semmikeppen nem tettic ennékem, hogy én az Szerenczét annyifor megemlittetem és tolla nevezetet törttem, noha én ez igen semmi isten affíont nem akartam érteni, hanem történetből esett dolgot az külső czelekedetekben, akar az oc jóc, avagy akar gonofoc legyenec. Az honnet imez igékis jönec, az mellyeket forgatni és mondani semmi Religio meg nem tilt. forte, forsan, forsitan, fortasse, fortuito. Talám, né talam, történetből, történet fíerint, fíerenczére, eserből, az mellyeket mindazáltal mind az Isteni Gondviselésre kell vonni, és érteni. Nemis halgattam el ezt, mondva: mert talam az mi az köznéptől Szerenczénec neveztetit, azis az Istenec titkos rendelése által vezéreltetit. és nemis nevezüncc semmit esetnec vagy történetnec, azokbá az dolgokbá, az mellyec lesnec, hanem czac az mellyeknec módgya, utá és oka mitőlüncc el vagyó rőyterve. En jóllehet azt módgya, de bánom, hogy ott az Szerenczét így neveztem, mivelhogy látom, hogy

Lib. II. Re-
tra. cap. I.

ez gonof és fidalomra méltó fokás vagy az emberekben, hogy, midőn embernek azt kellene mondani, hogy azt az Isten úgy akarta; őc azt mondgyac, hogy az Szerencze akarta úgy. Végezetre atra tanit helyel Szent Augoston: ha ember azt megengedné, hogy az Szerencze valamit tehesen, tehát az következnéc fűkségképpen, hogy ez világ fenkitől nem vezéreltetic, hanem czac történetből forgattatic. Es noha másutt azt állatya, hogy minden dolgoc egy résent az emberek szabad akarattából, és más résent az Istenec gondviselelé által legyenec, mindazáltal ottan hamar azután elággé megmutattya, hogy az emberek az Isten Gondvisele alá vadnac vetetven, és hogy attul vezéreltetessenc: és ez fundamentomhoz fog, hogy semmi ne legyen képtelem, hanem hogy valami legyen, az Istenec rendelésénélkül: mert az történetből lenne. Melly okra nézve az történetetis, az melly az embernek szabad akarattában mondatic lenni, kirekeftri. Ottan hamar pedig annakutánna nyilvabban ragadgya, hogy az Isten akarattjánac okat keresni, avagy tudakozni kellyen. Valamennyifer pedig az megengedésné igéje ő tole megemlitetic, azt mint kellyen érteni, amaz egy helyből fíepen megtettzic, az hól megbizonyittya, hogy az Istenec akarattya légyé fő és első okaminden dolgocnac. Mert nem leszen semmi, hané czac az ő paranczolattából avagy megengedéséből. Nem kólti azt bizonyára, hogy az Isten valami őrálló helyé czelekedésnélkül hivolkodva üllýön, midőn valamit meg akar engedni, holott az ő czelekedő akarattya. (hogy így folyac) közbéjárul, az melly akarat egyébképpé semminec okanac nem tartathatnéc és itiltehetnéc.

9. Mivelhogy pedig az mi elménk nec és értelmünk nec kéfedelmes volta az Isten Gondviselesé nec felséges magaságát és mélységét közel sem érheti el, olly megválastást kell melléje adni, az melly által felfegiteséc. Azt mondom azért, hogy akar mint rendeltesse nek is minden dolgoc az Istenec bizonyos tanácsa és intézése által, de minékünc ugyan mind történetből valóc: Nem úgy hogy mi azt tartánoc, hogy az Szerencze ez világon és az embereken uralkodnéc, és mindene ket történetből alá fel forgatna, (mert az kereftjén fivtől távul kell lenni ez illyé vesőtt értetlen ség nec) hané mivelhogy, rendi, módgya, oka, vége és fűkséges volta azoknac az dolgocnac az mellyec leszenec, gyakorta és többire mindenkor az Istenec tanaczábá vagy on elrőytetve, és emberi vélekedéssel meg né foghattatic és meg nem értethetic, olyanoc mint egy történetből való dolgoc, mága bizonyos dolog, hogy az Istenec tanaczából és akarattából fíarmazzanac és legyenec. Mert nem külömb formán leszenec, akar ember azokat az ő tulaydon természetekben gondollya meg, akar pedig az minnen értelmünk és itilertünc fíerint fíemlétesse nec és visgaltassanak is meg.

Tegy-

Tegyünc erről illyen példázator, Hogy egy áros ember, az melly hiv tárfa sággal megyen egy erdőn, gondolatlanul azóktul elteveledic, és ez ő budo sásában megyen az tolvajoc fállására, és az latroc kezébe esic, és megölet tetic. It az ő halála, nem czac eleve meg vólt látva az Istenec fíemivel, hanem az ő tanácsa által is el vólt végezve és megten delve. Mert nem czac az említetic meg az Szent Irasban, hogy ő eleve meglátta, melly me fíerter- Job. 14. v. 5.
jedgyen kinekinec élete az emberek közzül, hanem határais rendeltetött, az mellyen ember által nem mehet. Mindazáltal az mennyire az mi értelmünk nec eteje meg foghattya, ittegyen ez mind történetből való dolognac láttzic. Mit kelly hát itt az Kereftjé nec tartani? Ezt tudni illic, hogy minden az mi ez illyen halálban esic, azt természetül való eset nec, az mint hogy azis, itillye és tartfa, de mindazáltal ne kételkedgyéc abban, hogy az Istenec gondgya viselése itt elő járvan munkálkodott legyen, en nec az eset nec az ő végéhez és kimenetelihez való vitelében és intezésében. Szintén illyen módgyoc vagy on azoknac az történeti dolgocnak is, az mellyec még jövendőben leszenec. Az miképpen hogy minékünc minden jövendő dolgoc, bizonytalanoc, úgy halasztuyc mi az mi kételkedesünkben azokat előb, mintha mind a két félre haylandolan volnánac: De mindazáltal ugyan álhatatossan megmarad ez az mi fíivünkberí, hogy semmi nem leszen, az mit az Ur Isten immár előb meg nem látott és meg nem rendelt vólna. Illyen értelemben az Salomon Predikatorában gyakorta előhozatic, az Valami Kimenetelinec igéje, annakoka ért, mert az emberek első tekintéssel nem ha nac által az első okra, az melly azokban vagy on elreytve. Es Mindazáltal az mi az Szent Irasban az Istenec titkos Gondviseleséről meg jelentetött, soha nem vólt az emberekc nec fívekből olly igen kitoróltetvén és kióltatván, hogy mindenkor on valami fíiráczkai annac meg nem maradtanac vólna, és hogy az fetéségben nem világosított vólna. Ezen képpen noha az Philistéusoc Varáslással jövendő löi, kételkedvén ideftova hayladoznac, mindazáltal az ő veszedelmeket egy résent az Istenec tulaydonittya, más résent az Vak Szerenczének: Hogy ha az Lada, (ugymond- 1. Sam. 6. v. 9.
nac őc) ez uton megyen el, tudnunc kell azt, hogy az Isten az, az ki minket meg vert: hogy ha pedig más utra megyen, tehát czac történetből lötr. Bolondul folyamadnac bizonyára az Szerenczéhez és Szerenczétlenséghez, midőn őket az ő jövendő léfec megczallya, nem kevesbè láttuyc mindazáltal ezen közben hogy őc az ő lelki esmeretekben úgy megköteleztettec és meggyőztettec, hogy az raytoc eset gonof Szerenczét, nem mingyart merjéc történetből esett dolognac tartani. Továbbá, miképpen fordított on az Isten mindent az mi hol leszen, az ő Gondviselesé nec hatalma által, oda, az melly felé ő akarja, az nyilván megtettzic ez fő és jeles példából: Ihon

Bb 3

r. Sam. 23.
26.27.

hínte azon időben és orában, mikor David Saulot az Maom pusztában meglepetic és környül vétetic, hínte akkor rohannac az Philistéusoc az tartományba, és Saulnac sietséggel vívni kell menni. Ha azért az Isten, Davidot szabadítani és segíteni akarván, Saulnac ilyen akadált vetett utában, bizonyára, noha nagy hirtelenséggel, minden embereknek reménsége felött rohantac haddal ki az Philistéusoc, nem mondhattuoc mindazáltal, hogy az történetből lett legyen: hanem az mi, minékünc történetnek tettic, az hit azt az Istenec titkos czelekedetinec és indításanac esmeri lenni. Nem mindenkor láttatic jóllehet ennechasonlo oka, mindazáltal minden kétségnélkül tartsa azt az ember, hogy minden változások, az mellyec ez világon lesíne, az Istenec titkos indításából és az ő kezéne fordításátul legyenec: azonközben pedig, azoknac az dolgoknac, az mellyeket az Isten végezett, ugy kell meglenniec, hogy mindazáltal nem egy általlában magatul, sem az természetűl síksegkép-pen kellyen ugylenniec. Erről esmeretes példanc vagy az Christusnac czontyaiban. Mivelhogy ő olly testet vött rea, melly az mi testünkhöz hasonló volna, nem tagadhatty azért semmi értelmes ember, hogy az ő tettei meg nem tőrethetene volna; lehetetlen volt mindazáltal, hogy azoc megtőrethetene. Ebből is láttuoc ismetlen, hogy az Scholákban nem oknélkül voltac talaltatván az kénseritő síksegéről valo külömböztetésec, az olly dolgoc között, az mellyec neminemüképpen Szükségi kénserítésből lesíne, és természetekből másképpen lehetene volna, és azok között az dolgoc között, az mellyec tellyeséggel mindenestől fogva ugyvadnac avagy ugy kellett lennyiec, és lehetetlen hogy külömben legyenec, avagy másképpen lehessenec. Midőn az Isten az Fiánac czontyait, az mellyeket az megtőrethetűl mentsegefecké tőtt, mindazáltal az megtőrethetűl alája vetőtt, ugy hogy megtőrethetene volna, és így az ő tanácsa által lehetlenné tőtte, azt az mi az természetec módgya szerint lehetséges volt volna, ez volt az *Necessitas secundum quid, vel consequentia*, azaz, olly síksegkép-pen valo dolog, hogy az melly külömben is lehetett volna, de így kellett meglenni, mivelhogy az

Istentől így volt elvégez-

ve.

TIZEN-

TIZENHETEDIC RÉS Z.

Hová és micsoda tizira kellyen ez tudománnac igazítani, hogy annac hasznát tudgyuc venni.

Továbbá, (az melly haylandó az emberi elme az hiában való okoskodásra) alég lehet hogy azoc, egybe akadozott czomos tévelgefekcl magokat meg ne kötelezzec, az kic ez tudamánnyal való jól és igazán élést nem értic és nem tudgyac. Annakokaért jó és hasznos dolog, hogy röviden megemlitsuc, mi végre és haszonra tanítsa azt az hínt Irás, hogy mindenec az Istentől rendeltésenec. Es elősör pedig azt kell esünkbe vennuc, hogy az Istenec Gondviselését, mind az jóvendő, s' mind az elmúlt időkre meg kellyen gondolni. Annakutánna hogy az Isten Gondviselésé minden dolgokat ugy intézzen és igazgasson, hogy néha esköz által, néha esköz nélkül, néha pedig minden esközöc ellenis czelekedgyec. Utolsör hogy az a Gondviselés ez tizira igazitatott legyen; hogy az Isten megmutassa, hogy ő mind az egész emberi nemzetre gondot visel: Kiváltképpen pedig hogy ő az ő anya hínt Egyházánac (az mellyet ő minden egyéb dolgoc felött kegyelmesben tekint) igazgatasában síntelen vigyázzon. Ez mellett továbbá azt is meg kell gondolni, tudniillic, hogy noha az Istenec mind a tyai jó kedve és jó téteménye, mind pedig az ő kemény itéleti az ő Gondviselésénec egész folyásában gyakorta láttaséc és kitérdgyec, mindazáltal néhanéha azoknac az dolgoknac az mellyec leélnec, titkos és elrőytett okai legyenec, ugy hogy ilyen gondolatoc veséc előmagokat, hogy az embereknek dolgai és czelekedeti, az vac serenczénec síelvefétűl és erejétűl hanyattasánac és forgattasánac idestova, avagy hogy az mi testünkis minket zugodódásra és ezellen valo morgolodásra indítson és kistűfen, mintha az Isten az embereket, mint az laprát síllyel hagyigalván, vélec játékot üzne. Igaz az, hogy ha mi czendés és figyelmeres elmével tanulni késéc volnanc, hogy az dolgoknac kimeneteliből végre síylván lenne, hogy az Istenec minden tanácsinac és dolgainac igen jó és méltóságos okai legyenec: hogy ő avagy az őveit tanítsa békéséges türesre, avagy az ő gonosra valo haylandóságokat elváltoztassa és megjobbitssa. és az ő zilyaságokat zabolázza, loholly az ő magoknac megtagadására, avagy hogy őket az ő restsegekből és álmokból felferkétsé és felvidámitssa: Es ez ellenbé hogy az kevélyeket az földre legyalázza, az Isteteleneknek álnokságokat megtőtsa, az ő sandékokat és practikaikat semivé tegye. Ez illyé okoc pedig akar melly igé elrőitve legyenek is mitőlűnc, mindazáltal bizonyal kell azt tartanuc, hogy azoc az Isténél titkó jelé legyéc: és énekokaért Daviddal kiáltunc: O Uclsten melly nagyoc a te czudáid? és a te gödolatid, Psál. 40. 7. 6

Joh. 9. v. 3.

az mellyeket mi raytunc gyakorlasi, meg nem fiamlaltathatnac: midon en azokat elo akarom fiamlalni, fellyul halladnac minden kibefellest. Noha pedig az mi nyomorusaginkban, az mi buncink nec mindenoron esunkbe kellyen jutnioc, hogy minket az buntetese kis megterefre es pœnitenciara inditanac: mindazáltal lattuc hogy az Christus az Atyanac titkos tanaczanac tob igasagot tulaydonit, hogy nem miat o kitkit buntetne az mint megérdemlette. Mert azt mondgya az Vakon fületett emberről: Sem ez, sem az o fülei nem vetkeztenec, hanem fükség hogy az Istenec diczosege megjelentese ebben. Mert iten, mivelhogy ez hegény ember nec keresztu és nyavalyaja minekelotte fülettetnec immar jelen vagyon: hortog ez ellen az okosag, mintha az Isten irtalmarlanul fanyargatna ilyen kœppen az artatlanokat. De az Christus bizonyittya, hogy ez ilyen czudalatasban az o Atyanac diczosege tündokollyec, czac minékunc volna tista femunc annac meglatasara. Es itt alazatosfoknak kell lennunc, hogy az Isten ne kezdgyuc kenferiteni, hogy minékunc az o czelekedet nec és elmulatasinac okait megmutassa, hanem az o titkos iteletit ugy fellyuc, hogy minálunc az o akarattya minden dolognac igaz okanac tartaséc. Midon temerdec felhoc elfedic az eget, és hirtelen nagy sebefs fergeteg tamad, mivelhogy fimeink elott rettenetesen elfeketedic és el fetetul minden, és az menydorges az mi füleinkben ropog és harfog, és minden érzekenségiok az félelemnec és röttegnec miatt elámulnac, ugytetzic minékunc hogy minden dologoc egymásra hanyattassanac és o fve veretteffene, zavarodgyanac: és ezenközben mindazáltal ugyan mindenoron tista vilagos és czendese vagyon az felhoc felott az égen. Ezenképpen minékünkis azt kell tartanunc, midon zurzavar, egyenetlen és zenebonas dolgok haborgatnac minket ez vilagon, hogy semmi igaz iteletet feloloc ne tehessunc: hogy az Isten mind azáltal ez haborukat, és ez zurzavart dolgokat, az o igasaganac, és bölczeségene tista fenyes vilagosaga által igen fœp helyes redel timporállya, és azokat mind az o igaz jó végokre és kimenetelekre haylattya és igazgattya. Es bizonyára nagy és dftelen dühöség ez nagy fokokban, hogy nagyobb meréfféggel itelic hannyavetic az Istenec dologait, az o okoskodafoc ferint, tudakozzac az o titkos tanaczit, és egyéb megtudhatatlan czelekedetiról az Istenec hirtelenkedob és meg gondolatlanb iteletet refnec: hogynem mint valamely halando ember nec dologairól és czelekedetiról mernenec itilnie. Mert mi lehetne vissza fordultab és estelenségesb dolog mint hogy az mi hozzanc hasonlokhoz illy értelmefeggel éllyunc, hogy az mi iteletünkert örömesben elhalasituc inkáb, hogy nem mint vakmerőjül és tisteseгүйnk nec veszedelmével akarnanc itilnie: az Istenec elröytett iteletinec pedig, az mellyeket nagy felelemmel és tistetelettel

telettel kellene beczullenunc, kevelyen ellenec merunc czatadni és tufakodni?

z. Annakokaert senki az Istenec Gondviseleset igazan és hafson meg nem forgathattya, hanem czac az ki meggondolván azt, hogy o neki az o teremtojével és ez egef vilagnac epito mesterével legyen igye, annac felelmere és tisteteletre igaz alazatosfaggal, az mint illic, magát alajaveti. Innét vagyon, hogy ez mostani idoben, ez tudomant annyi soc dihöls ebec mérges mardosafockal, avagy czac ugatafokkalis oftromollyac. Mert azt akarjac, hogy ne legyen az Istenec szabad többet czelekedni, hanem czac az mit o belejec az onnon tulaydon okosagoc fuvall. Mincketis olly nagy fientelenül és kenyessen rongyolnac és rongálnac, az mint finte toloc lehet, hogy mi meg nem elégedunc az Törvenne paranazolival, az mellyekben az Istenec akarattya bé vagyon foglalva: hanem még aztis mondgyuc, hogy ez világ az o titkos Tanacza által vezéreltetic: finte mintha az mi agyunc veleinec gondolattya volna, az mit tanitunc: és az Szent Lelec o maga mindenütt fellyel ugyan azont nem nyilvan tanitanaja, és fiamlalthatatlan soc fállanac módgyaival azt ottanottan elo nem forgatnája. Mivelhogy pedig oket valami fégyen megtartoztattya, hogy az o Isteni karomlafokat ne merjec az égre felokadni, azt költic hogy czac mi ellenunc nem az Isten ellen hartzolnac, hogy annyival nagyobb szabadsaggal dühösködheffene. Hogyha azért ugyan nem akarjac megengedni, hogy minden az mi ez vilagon lefen, az Istenec meg foghatatlan tanacza által vezéreltese, felelyene meg tehát, mire mondgya az Szent Iras, hogy az o iteleti feneketlen mélsége legyenec? Mert mivelhogy Moses kiáltya, hogy az Istenec akarattya nem messze, sem otfen az földökben, avagy oda alá az feneketlen mélségben kellyen keretni, mert az törvényben nyajafon és értelmef fen megjelentetott; az következiec innét, hogy más elröytött akarattya hasonlitaséc az feneketlen mélséghez: az mellyről Szent Pális mondgya, O Istenec bölczeségene, és tudományanac mélységes nagy gazdagsaga: melly igen, megtudhatatlanoc az o iteleti, és végere mehetlenec az o utai. Mert ki mehetett végere az Isten akarattyanac? avagy ki volt neki tanaczofsa? Es bizonyára igaz az, hogy az törvényben és az Evangeliumban olly titkos vadnac befoglalva, mellyec minden mi értelmünkert fockalis fellyul haladgyac. Mivelhogy azért az Isten, ez titkoknac, az mellyeket az o igéje által kegyelemből megjelentott, megértésere, az o veinec elméjeket, az értelemnec Lelkevel megvilagosittya, ott immar nincz semmi feneketlen mélség, hanem igyenes uta vagyon, az mellyen ember nec bátorssaggal kellyen jáni: és fœvetneke az mi labainknac

Pfal. 36. 7. 7.

Deut. 30. 7.

12. 13. 14.

Rom. 10. 7. 6.

Rom. 11. 7. 33.

az uton való vezetése, és világossága az életnek, és az Isten bizonyos és nyilván való igazságának iskolája. De ez világ vezérlésének czudálatos titkos módgya méltán mondatik fenekerlen mélységnek: Mert mivelhogy az mitőlüncel vagy on rőytetve, félelemmel kell bezülnünc. Mofes mindkettőt rövid szóval fépen kinyomta és kimondotta: Az titkos, ugymond, az mi Urunknál Istenünknel vadnac, az mi pedig itt me vagy on írva, és az kinyilatkoztatott dologoc micinc, és az mi fiainké. Mert látvuc itt miképpen, nem czac az Isteni törvent, hadgya forgalmatoson meggondolni, hanem minékünc az Istennek titkos gondviselésétis, holott az ő akarattját tőlünc el rőytötte, nagy félelemmel bezülnünc és tisztelünc paranczollya. Ez méltóságos és felséges dolog az Szent Job könyvébenis jelesen meg diczértetic, hogy az mi elmeinket aláztatofocka tegye. Mert minekutanna Job, ez világnac épületit mind alol fellyül jól megnézelvén, az Istennek dolgairól felségesen és diczérerefsen fiolt volna, végre ezt teszi hozzája: Ihon ezec az ő utainac külső határi, de imémelly kiczény refei az ő czelekedetinc az mellyet hallunc? Illyen módon külömbseget tesfen masutt az között az bölczeség között az melly az Istennél vagy on elreytetve, es annac az bölczelkedésnek módgya között, az mellyet ő az embereknek irott eleikbe. Mert minekutanna az természetnek titkos és elrőytött dolgairól predikállott volna, arra ostan azt mondgya hogy az a bölczeség czac az Isteniől esmeretes; minden élőknek semec előtt pedig el vagy on rőytetve. De azután mindgyart ezt adgya utánna: hogy megjelentetett, azért hogy megtudakoztalsec. Mert az mondatott az embernek: Imé az Istennek félelme az te bölczeséged. Ide fiolgal Sz. Agostonnac imez mondáfa. Mivelhogy mi nem tudunc minden dolgokat, az mellyeket az Isten igen fép rendel czelekefic mi felőlünc, ollyankor czelekeficün ostan az törvény ferint, midön az jó akarar által vezéreltetünc: az egyéb dolgokban pedig az ő Gondviselésé ferint viselertünc és háytatunc, az melly elváltozhatatlan törvény. Annakokaert mivelhogy az Isten ez világ vezérlésének tőlünc elreytett jusát és igazságát magánac tulaydonitya, legyé ez az mi jozáfagos és mértékletes értelmünknek törvénye, hogy az ő felséges birodalmának magukat örömeft alája adgyuc, és abban megnyugodgyunc, ughogy mi nálunc az ő akarattya, egygetlen egy regulaja és mértékfinora legyen az igazságnac, és legigáffagos oka legyen minden dolgoknak valamellyec lefnec. Ezt én nem értem az Istennek merő hatalmas akarattjáról, az mellyről az Sofistac czac zognac, az kic az ő igazságát és mindenhatóságát egymástul Istételenül elfaggattya, mintha ő ezt vagy amazt minden igazság ellen megczelekedhetné: Hanem értem az ő gondviselését, az melly akal ő ez vilagot vezérli, és igazgattya, az melly-

Deut. 29.
v. 29.

Job. 26. v. 14.

Job. 28.

Lib. 83.
Questionum
cap. 27.

raellytől semmi nem egyéb, hanem az mi jó és igaz, czac az farmazic, hogyha fiinte az okai mitőlünc elrőytettekis.

3. Valakic annakokaert ez mértékletes értelemre fiabjac maggkat, azoc sem az elmult időnek nyomoruságáért nem zugolodnac az Isten ellen, sem pedig az ő vétkeknek okát az Istenre nem hárttyác, az mint Homerusnál az Agamemnon czelekefic, midön mond: Ennec oka nem én vagyoc, hanem az Jupiter, és az Szükség Isten affony. Sem visontag acképpen mint az Plautusban amaz ifju, mint egy kénferitő fiükségtül elragattatván, kétségben esesből veszedelembé magokat ne veséc; ez ifjuval igyfiolván: Minden dolgoknak állapotja álhatatlan, az eltavoztathatatlan fiükség az ő jó tettéfé ferint haytya és forgattya az embereket. Azert én az hajot az köfiklaköz üttem, hogy ott minden jóvaimat életémelet egyetemben elvessefsem. Sem pedig amaz másiknac gonofi példájával az Istennek nevét az ő vétkeknek palástolására nem vonkac. Mert igy fiol Lycaonides más Comédiában: Az Isten vólt inditó ez vétkekre: Hisem hogy az Istenec akartac: Mert tudom hogy ha azoc nem akarnac tehát nemis lenne. Sőt inkább az Szent Írásból tudakozzác és tanullyác mi legyen kedves az Istennek, hogy az fient Léleknek vezérléséből arra igyekezzenec: egyetemben kétfekis lefnec az Istent követni, valohová őket hivandgya, és czelekedeteckel megmutattya, hogy ninczen semmi háfnossab, hanem hogy az ember ez tudomant igazon megértse és megismerje. Az elfordult istenlenc olly bolondul czattagnac és haboznac az ő illetlen béhozott dolgaikkal, hogy az eget az földdel, az mint fioktac mondani, czac nem őfvekeveric és elegyitic. Hogyha az Úr Isten (ugymondnac őc) az mi halálunknac oráját és pontyát megfiabta és elrendelte, tehát ember el nem kerülheti, és tovább sem élhet. Hiába munkálkodic azért az ember az őrizetre való esközöknek ferzésében és azockal való élésben. Hogy azért némelly nem mer az utra indulni, az mellyet hall veszedelmefnec lenni, hogy az tolvajoktól meg ne őletteféc: Más meg orvosokat hivat és magát orvofságoval gyótri és fiastya, hogy életét könnyebitse; más pedig az kemény ételtül magát oya, hogy az ő gyenge egészenec ne ártlon: mas ismét fél valamelly megavült fiakadofélben való házban lakni: Végezetre hogy minden módot elgondolnac, és nagy fiorgalmatofsággal megferzic és elkeficitic az ollyan dolgokat, az mellyec által az kívánt dolgokat megferzhezseféc és elveheseféc: avagy hiaba való esközöc azért mindezec az mellyec fererezetnec az Isten akarattjánac megjobbítására: avagy nem az bizonyos tanácزابól határoztatit meg az élet és az halál, az egéség és betegség, Had és békeség, és egyebec, az miket az éber az mint vagy kívánac vagy fiólünc, acképpé magoc ferénségével vagy megnyerni vagy eltavoztatni

igyekezzec. Sőt aztis hozzá innét ki, hogy az hiveknec imátságokis, nem ezac hófontalanoc, hanem tellyeséggel visífa fordultac volnánac, az mellyekben ember azt kérnéje, hogy az Isten azokat inteznéje és czelekednéje, az mellyeket öröktül fogva elvégezett hogy meg czelekedgye. Egy summában, minden tanácskozáfokat, az mellyeket ember jóvendő dolgoc felől forgat és tart, mindeneftől fogva elhagyatnac és megvetnec, mint ha azoc az Istenec gondvifelésével ellenkezénec: az melly az ő törekedésec és efedezék nélküli imar elvégezte mit akarjon hogy meglegyen. Annakfelőtte mindé meglótt gonost úgy tulaydonitnac őc az Isten Gondvifelésénec, hogy arra az emberre kevelsé neheztellyenec, az ki felől nyilván tudgyác hogy azt az gonofságot, az kiről az kérdés vagyon, az czelekedte legyen. Az mint, az álnoc gyilkos megöli az jambor polgárt: azt czelekedte, ugymondnac őc, az mit az Isten tanácsza elvégezett. Más valaki lopott, avagy paráznalkodott, mivel hogy azt czelekedte, az mi, az Ur Isten-től eleve megláttarott és elrendeltetött, tehát, ugymondnac, szolgálja az Isten Gondvifelésénec. Egy gondviféletlen fiu orvofságot nem ferezvén az attyát meghatta halni, nem álhatott, ugymondnac, az Isten ellen, az ki azt az előtt öröktül fogva úgy rendelte volt el. Ecképpen őc minden vétet, jószágac neveznec, azért hogy azoc az Isten rendelésénec szolgáljac.

4. Az mi azért illeri az jóvendő dolgokat, az emberi tanácskozáfokat igen bépen ősvengesteli és ferkezteri Salomon az Istenec Gondvifelésével. Mert az miképpen ő azoknac bolondságokat megneveti, az kic az Ur Istennélkül minden dologhoz nagy bátran kezdnec, mint ha őc nem az ő keze által vezérelténec: Azonképpen másutt imigyen szól: **PROV. 16. 19.** Az embernec elméje gondollya meg az ő utát, de az Ur igazgattya annac járását, Mellyel azt jelentí, hogy az Istenec Gondvifelése nem akadókoz minker abban meg, hogy mi az ő jó akarattyánac vezérlése alatt magunk buksegére gondot ne tartanác, és minden dolgainkat megrendelnec és és megczelekednec. Oka ennec nyilván vagyon: Mert finte az, az ki az mi életünk nec bizonyos határt vetött, ugyan azon az életünk re valo gondvifeléstis megparanczolta; és esközöket adott annac megtartására. Ertelmitis adott az jóvendő vesedelmek nec eleve meggondolására, és hogy azoc minket véletlen el ne nyommasztanánac esközöket és orvofságokat engedett minékünc azoknac megelőzésére és eltávoztatására. Látni való imar, mi legyen az mi tisztünc: tudniillic, mivel hogy az Isten az mi életünk nec otalmazását reanc bizta, hogy azt mi megotalmazzac, mivel hogy nekünc segedelmet igér, és nyuyt, hogy mi azzal éllyünc: mivel hogy ő minékünc az vesedelmeket előb megjelenti, hogy mi vakmerőség ből magunkat azokban ne eysünc és vesünc: mivel hogy ő minékünc orvofságot szolgáltat,

gáltat, hogy mi azokat meg ne vesünc és utállyc. Halám semmi vesedelem nem arthat nekünc, mondhatná valaki, hanem ha az Isten-től vagyon elrendelve, hogy minékünc ártson. Es ha az Isten-től úgy vagyon elrendelve, annac ember semmi orvofsággal, sem tanácszal elcit nem veheti. Mint volna pedig, hogy ha, ez ellenben, az vesedelmec finte azért volnánac eltávoztathatatlanoc; hogy az Isten az tölóc valo örizkedése, azoknac eltávoztatására, és meggyözésére esközt és orvofságot rendelt legyen az emberek nec? Nézd meg azért immár melly igen eggyezzenec az te itéletid, és okaid, az Isten Gondvifelésénec és intézésénec rendivel. Te azt állatod, hogy az embernec ne kellyen az vesedelemtől magát örizni es otalmazni, azért hogy mi aztul örizkedés nélküli megmenekedünc, hogy ha az nem eltávoztathatatlan vesedelem leend: Az Ur Isten pedig finte azért hadgya meg tenéked, hogy attul magad örizzed, hogy nem akarja hogy tenéked az eltávoztathatatlan legyen. Ez eskelyős ember ec, nem gondollyac meg, az mi semec előtt nyilván vagyon: tudniillic, hogy az tanácskozáfa és vesedelemtől örizetre valo mestersége az Ur Isten-től adattanac és engedtettenec legyen az emberek nec, hogy őc az öccal az önnön életek nec megtartásában szolgáljanac az Isten Gondvifelésénec. Az miképpen visíonrág az ő gondviféletlenség ec és restség ec által az nyomoruságot és büntetést, az mellyet elvégezett hogy reájok boczállon, önnön magoc vonfác tulaydon nyakokba. Merthonnét vagyon, hogy az jó gondvifelő és értelmes ember, magánac tanácsot és segedelmet keresvén az jelenvalo és jóvendő gonofokból is ki menti és kifeyti magát, az bolond pedig az ő gondviféletlenkedő vakmerősége általelvés: hogy hanem innét, hogy mind az bolondság, mind pedig az bölcsesség az Isteni intézés nec esközeci, mellyeckel az Isten mind kérképpen él. Azért akart az Isten minden jóvendő dolgokat mi tölünc elitkolni, hogy mi azoknac, mint ha kétségesec volnánac, elejökert vennec, és meg ne sünnenc kéfítött orvofsággal és esközzel azoc ellen élni, mignem avagy meggyözetternénc, avagy azoc gyözénec meg minden esközt, orvofságot és forgalmatofságot. Azért tottem előb arrolintést, hogy ez Isteni Gondvifelés nem mindenkor pusztán és meztelenül jut és jelenic előnkben, hanem az mint azt néha az Isten akhoz valo esközöccel néminemüképpen eltakarja és feltuházza.

5. Ugyan azoc visífa fordultol és gondolatlanul vonfác az elmúlt időkben lótt dolgok atis az Istenec czupa Gondvifelésére. Mert mivel hogy minden dolgoc, az mellyeckel nec, ez Isteni Gondvifeléstül függec: Annakokaért (ugymondnac őc) sem lopásoc, sem paráznalkodásoc, sem ember ölésoc úgy nem czelekedtettenec, hogy az Isten akarattyais

hozza ne járulna. Miért büntetted (ugymondnac) tehát meg az lopó, az ki azt fosztotta meg, az kit az Isten segénységgel akart meg verni? Miért büntetted meg az gyilkos, ki azt ölte meg, az kinek Isten végezte volt el életét? Ha az Isten akarattjánac szolgálac mind ez illyenec, miért büntetted meg? En pedig tagadom azt, hogy azoc az Isten akarattjánac szolgálánac. Mert hiszem nem mondgyuc azt, az valamit paranczolo Istenec szolgálni, az kit az önnön gonosf fiándéka indét és vifen, mivelhogy czac az ő maga gonosf kívánságát követi. Az az főfogadó és engedelmes, az ki az Istenec akarattya felől megtanítván, oda megyen, az hová ő tüle hivattatic. Honnan tanullyuc pedig az Istenec akarattyat megismeri, hanem egyedül az ő igéjéből? Annakokaért azt az ő akarattyat kell minékünc minden mi dolgainkban jól meggondolnunc, az mellyet nékünc az ő igéje által jelent meg. Egyedül azt kívánnya az Isten mitőlünec, az mit ő paranczol: Ha pedig valamit az ő paranczolattya ellen czelekedünec, nem engedelmeség az, sem főfogadás, hanem ellenkedes és átalhágás. Ugy vagyon, de hogy ha ő nem akarná hogy meg legyen, mi meg nem czelekedhetnéc. Meg engedem. De azért czelekedünk az gonosf, hogy engedelmeségünket mutatfuc? Hiszem nem paranczolja, hogy gonosf czelekedgyünec: Sőt inkább kinyességből rohanunc ez gonosfagra, nem gondollyuc azt az mit ő akar, hanem az mi gonosf kívánságunknac félvefétül dühösödén, fiántfiandékból tufakodunc ő ellenc. Es illyenképpen, gonosful czelekedvén, az ő igaz rendelésénec szolgálunc: mert az ő bölcseségénec megmérhetetlen nagy voltából, az gonosf éfközöckel igen jól és mestersegeffen tudélni, hogy azok által jót czelekedgyéc. De nézd meg kérlec, melly bolond legyen az ő rekesítőfavoc: Azt akarjác hogy ember az bünöket azokbá, az kic azokat czelekedtéc azért ne büntesse meg, mert azok nem külömben, hanem az Istenec eleve meg gondolt tanácsa által czelekedtessenec. Sőt ennél én többet engedec meg, tudniillic, hogy az Lopóc, ember ölöc, és egyéb gonosftévóc, éfközzei és ostori legyenec az Isteni Gondviselésnec, az mellyeckel ő maga él az Ur Isten az ő itiletincc eltellyesítésében, az mellyeket az ő Gondviselésénec általa magában elvégezett. Hogy pedig innét valami módon az bünök nec és gonosfagoknac mentsége lehessen, azt igenis tagadom. Mert miczodát? Azon hamiságba kötelezik magockal az Istent, avagy az ő igazságával métegetic és fedezgetik az ő gonosfagokat? Ezeck nec egyiket sem mivelhetic. Mert hogy magokat ne mentheséc, az önnön lelkec esmereti bizonságot tesfen ellenec, és kárhoztattya őket és hogy az Istenre ne vethessenec, magokban megtapasztallyác, hogy minden gonosf, bün, és fertelem az mellyeket czele-

ked-

kednec ön benne clegyé, és ő magoktul fiarmazzéc. az Istenben pedig semmi egyéb ebből nincz, hanem czac az ő gonosfagockal valo igazán elés az ő itiletibé. Azoc által czelekedfic mindázáltal, mondhatná valaki. Sőt kérlec, honnét vagyon az büz az hólt dögben, az melly az napnac hivsége által megrothart, és megis likatt és hasadozott? Minden ember látta hogy az az büz az napnac fényétül inditafséc, senki nem mondgya pedig, hogy az Napfényis büdös azért. Azonképpen midön valamely emberbé az gonosfnac oka benne vagyon, Mint alitaná az ember, hogy az Isten magát valamimódon megtisztátalanitaná, hogyha az ő akarattya ferint él amannac mint egy éfközi szolgálattyaival? Legyen távol azért ez illyen ebhez illő faytalanság, az melly noha távulrol megugathattya az Isten igazságát, de azt fel nem érheti és meg nem illetheti.

6. Ez gyalázatos rágalmazáfokat, avagy inkább bódult emberek nec éfelyösködéseket könnyen elveri és éfellefeti az Isten Gondviselésénec, isteni félelem ferint való fientséges meggondolattya, az mellyet nékünc elönkbe beféll az Isteni felelemnec regulája és mértékfinóra, hogy innet minékünc legjób, edeségesb és leggyönyörüségésb gyümölcsünec teremjen. Annakokaért holott az Kereszten az bizonyolságnalis bizonyosbbá rétetett abban, hogy minden dolgok az Istenec rendeléséből legyenec, és semmi ne éfséc történetből, az ő semeit mindenkoron ő hozzája, ugymint mindé dolgoknac első és legfőb okához és kútfejhöz emellye fel és igazitfa, de az egyéb alsó okokatis az ő igaz helyökben megláffa és meggondollya. Annakutánna abban se kételkedgyéc az Kereszten ember, hogy az Istenec kíváltképpen való gondviselelé mindenkoron vigyázzon és munkalodgyéc az ő megtartására, az melly semmit nem boczát ő rea, az mit ő néki javára és idvöségére nem forditana. Mivelhogy pedig az Keresztenec elsőben az embereckel vagyon igye és dolga, annakutánna az teremtetett dolgockalis, bizonyos és bátor-ságos legyen abban, hogy itt az Istenec Gondviselelé mind az kétfelben regnállyon. Es az mi az embereket illeti, akar az jokat vagy gonosfokat, azt nyilván megtudgya, hogy minden ő fiándékc, akarattyc, kezdesec és tehetségec ugy legyenec az Istenec kezében és hatalmában, hogy az ő szabad akarattján állyon, hogy azokat oda haytfa és tétitfe az hová ő néki tettic, es valamenyifer az az ő jo akarattya, azokat megtartostassa, hatra vonnya, és mindeneftül fogva megkötelezze és akadékozza. Hogy az Istenec kíváltképpen valo Gondviselelé az hiveknec javokra és idvöségekre fiuntelen vigyázzon, soc nyilván valo igéretec vadnac, az mellyec azt megbizonyittyác: Ugymint, vesd az Urta az te gondodat, és ő el táplál tégedet, és nem hadgya az

Pfal. 55. v. 29.
1. Pet. 5. v. 7.

Efal. 91. v. 1.

Zach. 2. v. 8.

Esa. 26. v. 2.

Esa. 49. v. 15.

Matth. 10.

v. 29.

Matth. 10.

v. 30.

igazat öröcké nyomorgani, mert ő gondot visel reanc. Az kiaz tragafsá-
gofnac rőytókében lakozic, az meg marad az mindenhatónac árnyeká-
ban. Az ki titeket bánt, az én fimeim fényét bántya az. En lefiec az te
paifod, és az te erős értz kőfalad. Ellensége léfiec az te ellenségidnec:
Hogyha az anya elfeletkeznékis az ő gyermekiről, de én te rólad el nem
feletkezem. Sőt ugyanis ez á kiváltképpen való fő tzil, az Bibliai histo-
riákban, hogy minket megtanitsanac, melly forgalmatoson meg őriz-
telséc az Istentől az fenteknec utok, hogy meg czac egy kőbe se üt közze-
nec meg. Annakokaért az mint mi egy kevéssel ez előtt azoknac hamis
vélekedéseket meg vetettük, az kic olly közönséges Gondviselést költe-
nec, az melly minden féle teteremtett dolgokra magán kirekire ki ne
terjedgyén és ne erezkedgyéc annyira le: azonképpen fiükség mindenke-
nec előtte, hogy ez mi reanc kiváltképpen való Gondviselést visfontag
jól megtudgyuc, és ujonnan meggondollyuc. Innét vagyon, hogy minke-
utánna Christus azt tanította, hogy czac egy kis verebeczke se esécle
az földre az mennyei Arya Istennec akarattyanélkül, azt mindgyárt cze
magyarázza, hogy meggondollyuc azt, hogy az mennyivel mi beczesbec
vagyunc az verebeknél, az Isten annyival nagyob gondot visellyen mi
róllunc: és ez reanc való forgalmatos gondviselés olly méfse terjedgyen,
hogy elhidgyuc azt, hogy az mi fejünk nec minden hayfális meg legyenec
fiámláltatván. Mint kívánhatnanc azért egyebet, holott czac egy hay-
fál sem eshetile fejünkről, hanem czac az ő akarattyaól? Nem főloc
czac közönséggel az emberi nemzetről, hanem mivelhogy az Isten az
anya fient egyházat lako haylékül válastotta magánac, ninczen hát semmi
kétség abban, hogy annac vezérlésében, az ő atyai forgalmatoságát és
ferelemét, kiváltképpen való jelenségek által ki ne jelentené és meg ne
mutatná.

7. Midőn azért az Istennec főlgája mind az ígértecc és mind az
peldácalalis meg erőstítetett legyen, tehát ofrán az Irásnac ez bizonságit
tegye hozzája, az mellyec azt tanittyac, hogy minden emberecc az ő isteni
hatalmában legyenec, akar azoknac elméjéket kellyen hozzánc engesztel-
ni és jó akaróinká tenni, akar az ő gonofságokat el téríteni hogy ne árt-
hassanac. Mert az Uraz, az ki minket kedvelsétéfen, nem czac az oc
előtt, az kic jónkat akarjac, hanem az Egyiptombeliec fimecc előtis: Az
mi ellenségink nec gonofságokat pedig főcképpen megtudgya ő fegni,
és őket megrontani. Mert néha elveszi azoknac eseket, értelmeket, hogy
semmit jól nem végezhetnec és semmi jozanul gondolt dologhoz nem
foghatnac: az mint midőn ő az sarant elböczáttya, hogy mindenhamis
Profétáknac főjokat hazugsággal teli tayıtkoztassa, Achab királnac meg-
czala-

Exod. 3. v. 21.

1. Reg. 22.

verf. 22.

czalatására. Rehaboamot gyermeki tanáczolással bolondította meg, hogy
az ő bolondsága által orfagátul meg főstalséc. Neha pediglen ha finte
őket eseken hadgyais, úgy elretenti őket, és olly igen megindította,
hogy azt az mihoz kezdőttec, mivelni ne akarjac, se azt előb ne vigyéc.
Nemellykor midőn immár elis hadta kezdeni az czelekedetet, az mellyre
őket az ő gonof kivánságoc és mérges diófségek vitte és haytotta, de
ez ő sebes erőfakkal indított dolgokat főp alkalmatossággal nagy hir-
telen elfiakastya, és nem hadgya véghez vinni, az mit nagy igyekezettel
indítottanac. Ekképpen az Achitofelnec tanáczát az melly Davidnac ^{2. Sam. 17.}
veszedelmére lótt volna, idő előtt elfiellestőtte és elrontotta. Ezenmő- ^{v. 14.}
don igazgat és vezérel minden egyéb teremtetett dolgokatis nagy valo-
ságos forgalmatosággal az őveinecc javokra és idvősegekre: sőt még az
ördögötis: mert láttyuc hogy ő az fi. Job ellen semmit nem mert próbálni ^{Job. 1. v. 12.}
és kezdeni az Istennec megengedése és paranczolattya nélkül. Ez illyen
esnévete fiükségképpé következc mind fővbéli haláadás az bodog dol-
gokban, és mind az igaz békeséges türes minden haboruságokban, és vé-
gre az jóvendőcc felől való kívánatos és bátorságos öröm és vigaság. An-
nakokaért az ember minden bodogul és az ő fővénecc kivánsága ferint
esett dolgokat az Ur Istennec tulaydonitson, és néki főfőnyőn, akar az
Isten az ő jótéteményét és segedelmet emberecc főlgáttya által mutatná
meg őnéki, akar pedig egyéb láthatatlan és megérezhetile teremtetett dol-
goc által. Merrézt kell néki az ő fővében gondolni; Bizonyára az Ur az, az
kiez embereknec főveket én hozzám haytotta, és őket ugymint reá czüg-
geztőtte, hogy az oc főközilennénecc az ő én hozzám való jóvóltánac és jo-
téteményinecc. Mikor bővséges főgyümölcsze teremgondollya ezt, hogy
az Ur legyéc az, az ki az eget meghalgatta, hogy az égis meghalgatná ez föld-
et, és az föld meghalgatná az ő gyümölcszeit. Es egyéb dolgokbanis ne
kételkedgyéc, hogy egyedul czac az Ur áldása legyéc, az az melly által mia-
deneknec jó előmenetec lótt, és minkeutánna ennyi okok által megintetic
és gerjéftetic, nem lehet hogy az Istenhoz háláadatlan legyen.

8. Hogyha valami haboru és nyomoruság érkezc, akkoris az ő fő-
vet és elmékedését menten emellye fél és igazitla az Istenhez, kinecc keze
elég hatalmas, igaz békeséges türesnec, és félid engedelmeffégnec az mi
főveinkbe benyomására. Ha Josef az ő báttainac czac hivtelen vóltokat ^{Genef. 41.}
és gonofságokat soká akartavólna nézni, soha vizontag azokhoz atyafiai ^{v. 8. &c.}
fővel nem lehetett vólna. De mivelhogy az ő elmejét az Ur Istenhoz for-
dította, mind elfelejti az mit hamissan az oc ő véle czelekedtenec, és félid
engedelmeffégte hajol és megindel, úgy hogy az ő báttait maga kinyén
és jó kedvel vigasztallya, és mond: Nem riadatoc el engemet ide Eryp-

tomba, hanem az Istennek akarattya által küldettem én ide ti elöttetec, hogy az ti életeteket megtartanám. Ti jollehet gonofit gondolatoc éri ellenem, de az Isten azt jóra fordította. Azonképpen ha Szent Jobis czac az Chaldeufokat nézte volna, az mellyektül ő háborgattatott es nyomorgattatott, czac hamar boffu állásra gerjesztetött volna: de mivelhogy azt egyfers' mind az Ur dolgának is esmérí, magat imez igen fíep főckal vigasztallya: Az Ur adta, és az Ur vótte elis. Aldott legyen az Urnac neve. Igy Davidis, midőn őtet Semei fidalalmaznája, és kövel hagyigálnája, ha egyedül czac ez istentelen embert nézte volna, tehát az őveit, annac az hamiságért, hasonló mercekel való megfizetésére fegyverkezettette és indította volna. De mivelhogy jól tudgya, hogy nem az Istennek indításánélkül mivelí, eltiltya az éit inkább atul oket, hogy nem mint arra kifestenéje. Hadd fidalalmazzon, ugymond, mert az Ur paranczoltanéki, hogy engemet fidalalmazzon. Szinte ezen zabolával tartoztattya másuttis magát, és megnyommaszttya az ő merceketlen sérelmét: Vefteghalगतoc és meg némuloc, ugymond, mert te czelekedted Uram. Holott azért az harag és türetlenkedés ellen hathatób orvosság ennél ne legyen, hát bizonyára nem kevesé nevedett, őregbült az meg, az ki az Istennek Gondviselését ez tückelyben jól tanulta meggondolni és megfemlélni; hogy az ő elméjét mindenkoron arra igazithassa, és hátra vonyhassa, és ezt mondgya: Az Isten ezt így akarta, elkelazéit fenyyednem. nem czac hogy nem tusakodhatom ellene, hanem hogy nem is akar semmit, hanem czac az mi igaz és hasznos. Az egész summa pedig ide tartozic, hogymi, midőn az emberektül méltatlanul megbántatunc és megsértetunc, az ő gonofságokat félen hadgyuc és útra boczássuc, (az mellyecegyebet semmit nem ferzenc, hanem czac sérelminket őregbitic és az mi elminket az boffu állásra élésitric és ingerlek) és az mi fíveinkel magunkat az Istenhöz felemellyuc, és bizonytal tanullyuc azt tartani, hogy mindene az ő igaz rendelése és intézése által engedtettenec meg és boczáttatanac, az miket az ellenség olly gonofus és gyalázatoson czelekedett raytunc. Szent Pal Apaftal, hogy minket az hamiságnac megfizetésétül és megtorolásátul elröttentfen, fíep bőlczen megint minket, hogy minékün nem testel és vérrel legyen tusakodásunc, hanem az Lelki ellenfegeckel az őrdögöckel, hogy magunkat az viadalhoz kéfítsuc. Ez pedig leghathatób intés az haragnac minden gerjedezésenec és türetlenkedésenec lezendesítésére, hogy őnon maga az Ur Isten mind az őrdögöt, és minden gonof indulatu embereket az ő gondviselésé és jól meggondolt tanácsa által kéfítsen és elinditsen az mi ellenunc való viadalra, és úgy üllyon, mint ez viadalnac szerzője, előjárója, és vezérője, hogy az mi tükésünket gyakorollya.

Iob. 1. v. 21.
2 Sam. 16.
v. 10.

Pfal. 39. v. 10.

v. 12.

rollya. Hogyha pedig az károc, faraságoc és nyavalyac, az mellyec minket nyomorgatnac, emberechozzá nyulásánélkül leendene, megemlekezzunc az törvénnec tudományáról, tudniillic hogy minden valamí bódgoságos jó és idvőséges dolog leend, az Isten aldásánac kütfejből folyon és fíarmazzec: minden nyomoruság pedig ő átka legyen: és méltan regtegnunc kell ez rettenetes fenyegetélektől: Hogy ha ti vakmerőképpen és módnelkül járandotoc én ellenem, tehát énis vakmerőképpen jároc ti ellenetec. Az melly igéc által az mi restségunc és goromba értetlenségunc feddetic, midőn mi mindent vagy jó vagy gonof dolog érkezc, azt czac történetből valónac tartyc lenni, sem az Istennek jótetemenyi által fel nem serkenunc az ő néki való fíolgátra: sem pedig az ő ostoni és büntetési által meg jobbulásra és penitentia tartásra meg nem indulunc. Es fíinte ez az oka, hogy Jeremias és Amos olly keservesen meg feddic az Sidokat, és vélec olly kemény fíóvalbánnac, mivelhogy azt tartanac, hogy mind jó s' mind gonof az Isten paranczolatya nélkül lenne. Ide tartozic az Esaias prédikállásis: En vagyoc az Isten az ki az világosságot teremtem, és az feréséget fíerzem, ki békeséget ferzec, és gonofit teremtec. En vagyoc az Ur Isten, az ki mind czeleked fíerzem.

Deut. 28. v. 2.
Lev. 26. v. 6.
23.

Thren. 1.
v. 18.
Amos. 3. v. 6.
Esa. 45. v. 7.

9. Mindazáltal az Istenfélő embernek az illy dolgoknak töb okaitis nem kell az onkozben látatlanná tenni, és könnyen elmulatni. Mert azoc mellett, az kiktől jótetemenyeket vótt nem kell hálá adatlantul elmenni, mintha az ő emberségec és hívségec által semmi hálá adóságot tőle nem érdemlettec volna, ez fíny alatt, hogy ő azokat czac az Isten jó vóltánac és jótetemenyenc esközinec és fíolgainac tartya: Hanem tellyes fívből ezt kell néki tartani, hogy ő azoknac köteles legyen és háláadósággal tartozzec, és ez köteleiséget őrdömet megvallya, és fíorgalmatos gongyais legyen arra, hogy az elvótt jó tetemenyeket az ő érteke ferint, és midőn az alkotmatótság engedi megtérítse és hálallya. Egy summában, az Isten az elvótt jókban félye, tífellye és diczerje, mint azoknac első és kiváltképpen való adóját: az embereket pedig tífellye, mint annac fíolgáit: Es azt megtanullya érteni, mert igazis, hogy ő az Istennek akarattya ferint tartozzec visontag azoknac fíolgálni, az kikenec kezec által akarta az Isten, az jótetemenyeket ő néki megmutatni. Hogyha pedig valami ártalmat és kárvallást fenved, akar elmulatas és fíorgalmatlanfág által, avagy pedig gondviselésenec által bizonyára meg kell azt ő néki magában gondolni, és bizonytal azt tartani, hogy az Isten

akarta, hogy az úgy lenne: de azt mindazáltal azonközben önnön magának is tulaydonitá. Ha valaki betegség miatt elfogyatkozik és meghal, az kire holott ő nékie tifti férint hiv és forgalmatos gondot kellett volna viselni, hitványul és forgalmatlanul elmulata; noha nem kell aztis tudatlanságba hadni, hogy az, az ő meghatározott idejére jutott, az mellyen által nem mehetett, mindazonáltal az ő bűnét nem kell annyival kevesbnecc és kissebnecc itilni és tartani: hanem mivelhogy az ő, az hoz való tiftiben hiven el nem járt, azt ollyanná kell ő néki tartania, mintha az ő forgalmatlansága és hiveségnélkül való elmulatása miatt holt volna meg. Sockal kevesbé mentegesse az Isten Gondvifelésének fine alatt, hogyha czalárdul és elfánt gonofságból ember ölesben és lopásban léledzett: hanem ez illyen czelekedetben az Istennek igaságát és büntetését; és az embernek álnokságát, az mint mindkettő nyilván megtettzic iten és kijelenic, külön megtekintse és meggondollya. Kiváltképpen pedig az jövendő dolgokban, ez illyen also okokra és külső esközökre igen jól gondot kell tartani. Mert Isten áldásának kell azt őnékie tartani, hogyha emberi segedelemtől, az mellyel az ő hasnára és idvőségére élhet meg nem fosztatic. Annakokaért nemis kell néki elmulatni az tanáczal való élést, és restelkedni sem kell azoknac segítségre való hívásában, az kikat lát hogy ő néki segítséggel lehetnecc: hanem meggondollya azt, hogy ő néki minden teremtetett dologoc, az mellyec néki valamit használharnac, az Istenről küldetnecc, és kezében adattatnac, és úgy élyen azockal, mint az Isten gondvifelésének illendő eszközeivel. Es mivelhogy ő bizontalan abban, minemü vége és kimeneteli legyen azoknac az dologknac az mellyekhoz ő kezd, (azon kívül hogy jól tudgya azt hogy az Ur Isten az ő javát és bódogságát minden dolgokban elővisi, és gondgyát viseli) mindenképpen azért arra igyekezzéc, az mellyet magának használnac a it lenni, az mennyire az ő esétül és értelmétül lehetséges leend. Mindazáltal az ő tanáczkozásiban, ne kövessé az önnön maga értelmét, hanem az Istennek bölcsességére adgya és bizza magát, hogy ő annak keze vezérlésének általa az feltött igaz tzilra vezérelteséc és igazitaséc. Továbbá az ő bizodalmit ne vessé az teremtetett állatokba, és ne ragazkodgyéc az külső esközökhöz és segedelmekhez, hogy bátor-ságossan azokra hadná magát midön azoc jelen vadnac: midön pedig jelen ninczenec, úgy félyen és rettegjen, mintha tellyesfégel elhagyatott volna. Mert az ő hívenec és elméjének mindenkoron az Istennek Gondvifeléséhez kell erőssen ragazkodni, és soha né kell azt engedni, hogy valami jelen való dologknac tekinteti által annac keményé való megfemlélésétül elvonyat-

elvonyattatnéjec. Azonképpen Joab noha tudgya és megvallya hogy az hadnac vége és kimeneteli mindeneftül fogva az Isten kezében és akarattyában állyon, de ugyan nem restelke dic azért, hanem forgalmatosan eljár abban az mi az ő tifti: az Istére bizza pedig az kimenetelnecc mértéklését és igazgatását. Bátoritluc meg magunkat, ugymond, és emberkedgyünc erősfen az mi nemzetségünkért, és az mi Istenünknecc városiért: az Ur pedig czelekedgye azt az mi jónac tettzic az ő feneielött. Ez esmeret kifaggat az mi híveinkből, az teremtetett állatokban való minden vak merő, gonof és hamis bizodalmit, és az Istennek fiuntelen segítségül való hívására indit fel benünket: Szíveinketis jó remenség által felemeli, bátoritgya és megerősíti, hogy minden környülüncc való veszedelmeket bátran és vigan megvethefsünc és meggyőzhésünc.

10. Ez tzielben pedig nyilván kijelenic az Istenfélő hívenec kimondhatatlan nagy bódogsága. Számlalhatatlan soc az gonof, az mellyel az embernek élete környül vagy on vétetve, kiknecc mindenic halállal fenyeget bennünket. Es hogy mi magunkon kívül ne mennyünc: mivelhogy az emberi test ezer betedségeknec legyen féske és befogadó helye, sőt az betegségeknecc okait belől magában rekeftve tartya és taplallya, nem hordozhatya azért az ember úgy magát, hogy az önnön veszedelmének és romlásának fokfele formáját, utat és módgyat magával testova ne hordoznája, és az ő életét az halállal ugymint őfvek ötve mind az koporsoig fiuntelen ne huzzolnája. Mert mit mondhatnál itt egyebet, holott ember sem fázhat, sem izzadhat veszedelmnélkül? Akar hava forditsis tavábbá magadat, de minden dologoc környülötted nem czac gyanóssac és kétségesec, hanem mayd ugyan nyilvánis fenyegetnecc, és ollyanakkac mutattyac magokat mintha jelen való halált hoznának fejedre. Mennybé egy hajoba, s' alég vagy egy lépesnyire az haláltul, üly fel egy lóra, legottan veszedelm-ben forog tested és életed, mihelt annac alattad czac egy lába botlikis. Mennyel az városnac egy utzáján, s' annyi veszedelem alá vettettél az mennyi tegla czerepec vadnac az hezatokon Hogy ha fegyver vagy on kezeden, avagy barátodnac kezében, vigyaz reád az veszedelem és az ártalom. Valamennyi soc vad állatokat te lát, azoc mindnyájan az te ártalomdra és veszedelmedre elkefűltec és fel vadnac fegyverkezve. Hogyha pedig magadat egy igen jól bekeritött kertben akarnad zárani, holott semmi nem egyéb, hanem merő azon, gyümölcs fac és gyönyörűseges fűp virágoc viragoznac és villagnac, mindazáltal néha vagy on ott valamelly kigyó elrőtözve, az ki téged megmar. Az te házad fiuntelen az gyulladálnac és égésnecc veszedelmében vagy on, és tégedet mindennap fegénséggel fenyeget eyjel halállal, hogy teneked tellyesfégel nyakadra szakadgyon és megnyom

jon. Az te fantó földed, mivelhogy kövesőnc, zúsmarác, ragyánac, a-
fálnac és egyéb égi háborúnac alája vettetett, tenéked gyümöleztelense-
get és éhseget hirdett, az melly inét kőve kezhetic. Elhalgatom itt az meg-
etetest, mérget, az álnoc inczelkadést, olál kodást, gyilkosoc lefelkedését
tolvaylást, nyilván való erőszakot, meltatlanságot és ezekhez hasonlodol-
gokat Mellyeknek nagy serege orthon reanc megfállya házunkat; más se-
rege ha kimegyünc, vagy utra indulunc utánnunc vagyon és kerget bennün-
ket. Nem de ennyifoc inségben az embernek, minden teremtet állatoknál
ne kellyené sockal nyavalyasbnac és fiukölködőbnac lenni? ugy mint az
melly egéfi életében mayd mind merő azon halál, és az ő nyomorult és bád-
gyatt lelkét nagy nyavalyásul és vajuttul tartya meg, né külömben mintha
egy mezitelen és fáblját fiuntelé feje felett és nyaka körül látna forgani?
De itt azt fogod mondani, hogy ez ritkán esic, avagy ugyan né leszen mindé-
kor, nemis törtenic minden éberen, soha pedig mind ezec egyfermind ra-
kással egy masta né érkezenc. Megengedé. De mivelhogy mi egyéb embe-
rec példái által intetünc, hogy mind ez gonos mi raytunkis megeshetic: és
az mi életünkis né kevesbé rekeszetic innet ki mint fiinte az óvec, és ezen
veszedelmektül ninczen szabad mentséget: lehetetlen dolog azért hogy ne
felnénc, és rettegünc ne kellyen, mintha mi reánkis mind eljőnne és elér-
kezenc. Mint gondoltathatné azért valami nyavalyásb és nyomorultab
dolog, mint minduntatlan illy félelemben és inségben élni? Annak-
felőtte nem lehet az Istennec gyalázattanélkül, ha ember azt mon-
gya, hogy az Isten az embert, az melly legbeczületesb minden terem-
tet állatoc között, tzélül és tárgyul tette fel az Szerenczénec merő a-
zon vac, és törtenetből való lövöldözésére. De mi itt az embernek czac
arrul az ő nyomoruságáru akarunc állani, az mellyet megérzene és ray-
ta lenne, hogyha az Szerenczére bizatott, és annac birodalma alá vette-
tött volna.

II. Vifontag pedig az hól az Isten Gondvifelésénec világa az Isten-
felő embernek egyfer tündökleni és világositani kezdett, legottan nem
czac az ő nagy inségétül és félelmetül, az mellyel az előtt nyomattatott
és gyötrettetött, hanem minden forgalmatoskodásitolis megkönnyebi-
tetic, és megmenekedic. Mert az miképpen hogy méltán fel az Szeren-
czétül és szerenczétlenségétül, azonképpen az Istenre bátorsággal bizhattya
magát. Ez, mondom, ő néki vigasztalása és bizodalma, hogy ő érti azt, hogy
az menybéli atya Isten, az ő ereje által minden dolgokat úgy tartson zabo-
lan, és úgy igazgassa azokat az ő birodalma és paranczolatya által, és in-
tézze őket az ő bölcsesége által, hogy semmi külömben ne legyen és ne
érkezenc, hanem egyedül czac az ő Gondvifelése és rendelése serint: és
hogy

hogy ő továbbá az ő atyai hiveségébe és oltalmába bevéretött, és az fient an-
gyaloknakis gondgyoc vifeléséte bizatott legyen, és hogy ő néki sem tűz,
sem víz, sem vas né arthat, sem meg nem illetheti őtet, hanem czac az men-
nyire az uralkodo Istennec tettic azoknac helyt engedni. Mert így szól
David az Soltarban: Mert ő megment tégedet az vadásnac rőritől, és Pfal. 91. v. 3.
az ártalmas dögletetül. Az ő fárnyaival takar bé tegedet, és az ő fárny-
ai alatt leszen néked otalmad, Pais és otalom az ő igazsága; Nem fogfi fél-
ni az éyjeli rettegetül, és az nappal repülő nyiltól, és az éttzaka kegyet-
lenkedő döggtül; és az délben pusztító dögghaltul, &c. Innétis támad ez
diczeret mondásta való öröm az fientekben: Az Ur az én segitóm: és én
semmit nem félek; mit tehetne nekem az ember? Az Ur az én oltalmazóm, Pfal. 118. v. 7.
kitől kellyen félnem? Ha fiinte had támad ellenemis, és nagy tabór fál- Pfal. 27. v. 3.
lis ellenem, ha fiinte az halálnac árnyekában járokis, még sem fiunóm meg Pfal. 56. v. 5.
jót remélni. Honnan vagyon, kérdlec, ez ő bennec, hogy az ő bátor- & calibi.
ságoc ő tőlóc soha el nem vétetic, hanem innét, hogy tudgyac azt, hogy
noha úgy tettic mintha ez világ törtenetből forgattatné és hanyattat-
néc ideftova, mindazáltal hogy ugyan mindenütt munkálkodgyec az Ur,
az mellynek munkalodását elhiic ő nékiec hasznosnac és idvőségesnac
lenni? Hogyha azért az ő egeségec, idvőségec az őrdöggtül avagy gonos
emberektül kisértetic és ostromlatic; méten lekellene rohannioc, hogy-
ha az Isten Gondvifelésénec meggondolatya és megcsiméllése által feljnem
emeltetnénc és meg nem erősttetnénc. De ha azt meggondollyac, hogy
az őrdög, és az Istenteleneknek egéfi serege minden helyeken, az Isten keze
által, mint egy zabola által kénseriessenec, és hátra vonyattassanac: hogy
azoc mi ellenünc semmi gonosf nem gondolhatnac, és semmi ártalmun-
kra való nem kezdenc, hogyha pedig elfárákis, de ugyan nem vihetic
véghöz, ha fiintén erősen erőlkednek és faraztyac magokatis, czac egy
nyjokat sem mozdithatnac meg, hanem czac az mennyire nékiec ő meg-
engedi, sőt nem tehetenc többet czac az mennyit nékiec megparanczol:
hogy azoc az ő békőiban nem czac fogva és kötve tartassanac, hanem az
ő zabolája és hatalma által engedelemreis kénseriteffenec: Bóvségeffen va-
gyon azért mivel socképpen vigasztalhasác magokat. Mert miképpen hogy
az Isten erejében és hatalmában vagyon az mi ellenségünc dihoskodésé-
nec és kegyetlenkedésénec fegyverkeztetése és megerősítése, és az hova a-
karja oda fordítása és intézése: azonképpen ő rayta áll azis, hogy azoknac
határt és tzilt vessen, hogy az ő kinyeségec serint mind oda szabadon ne
fásguld hassanac az hova akarnac. Az melly hiedelemmel, fient Pal magát, 1. Theff. 2. 18.
gyamolítván, az ő utát, az mellyet egy helyen mondott az Satanul meg- 1. Cor. 16. v. 7.
akadékozatottac lenni, másutt az Isten megengedésében helyhezheti.

Hogyha azt mondotta volna, hogy az az akadály czac az őrdógtól lótt volna, tehát nagy hatalmat láttatott volna neki tulaydonítani, mintha az ő kezében és hatalmában volna még az Isten tanaczinak is hátravonyása és elfordítása. Immár pedig midőn az Istent itelő burónac állattya és vallya, az kinec megengedésétől függenec minden utra menésec és járásoc, egyfírfmind megmutattya aztis, hogy az Satan semmit ne tehesen, hanem czac az ő ákarattya, akar az mit inditson és miben tőrekedgyékis. Szinte ennekokaért, mivelhogy az emberek nec élete az fokféle változásnac miatta, naponként tétova fordítatic és mint az keréc alas' fel forgattatic, folyamodíe Szent David ez tudományhoz, mint egy szabadságos menedékhelyhez, hogy az ő idejei az Isten kezében legyenec és állyanac. Itt az ő életenec folyását időnec mondhatta volna, és nem időknec: de ő ez időknec igéje által nyilván ki akarta nyomni és mutatni, hogy akarmelley álhatatlan legyenis az ember nec állapattya, dolga és czelekedeti, és akarmennyi fűntelen való változásoc essenekis, mindazáltal azoc onnan fellyül mennyekből mind az az Istentől inteztetnec és vezéreltetnec. Ezen okért az Ráfin és az Izraél nec királlyá, midőn őc minden seregöket, erejököt és hatalmakat, az Juda nemzetségénec eltörlésére őfive fűztéc, kötöztéc volna, és az ország veszedelmére és pusztítására egő faklyának láttatnának, az profetatul oltót fűstőlgo üzőgök nec neveztetnec, az mellyec valami fűstőlgo göznel egyebet nem tehetnec. Azonképpen Pharaohis, noha az ő nagy gazdagságáért, hatalmáért és fűntalan hadi seregénec fokságáért minden népeknél rettenetes volna, mindazáltal czac egy tengeri izethalhoz és az ő hadi seregei az egyeb aprohalakhoz hasonlitatnac. Annakokaért meghirdeti az Isten, hogy ő az hadviselő Hertzeget, mind az hadi sereggel egyetemben, az ő horgával avagy figonnyával oda vonná, az hová ő neki tettzenec. Végezetre hogy ezen fokot ne késsem, ha gondot tartas réa, könnyen e fűdben veheted és meglátod, hogy minden nyavalyásagoc között ez legnagyobb nyavalya legyen, tudni illic az Isten nec Gondgyavifeleseről semmit nem tudni: és visontag hogy az legfőb bodogság az Isteni gondvifelesnec esmeretiben legyen fundaltatva.

12. Az Isten nec Gondvifeleseről, az mennyire az hívek nec mind tellyes tanításokra és mind bizonyos vigasztalásokra hafnálótos, (mert az nyughatatlan elmejú és gondolat futató éberek nec semmi elég nem lehet, nemis kell kivánni hogy nekíec elég legyen) eddig elég volna tanításunc, hogyha némelley keves Szent Irásbeli mondásoc utunkban nem állanánc, az mellyec vala mennyire láttatnac az ellen bizonyítani, az mi oda fellyeb megmagyaráztatott, tudni illic, hogy az Isten nec tanácsa nem állana meg öröcké változhatatlan erős álhatatóságban, hanem ez földön való teremttött dolgok nec

dolgok nec rendi és folyása fűrint változando lenne. Mert elsőben egy-nihányfor vagy on emlékezet az Isten nec megbánásáról; az mint, hogy ő megbánta, hogy az embert teremttötte: hogy az Saul királyságra emelte: hogy ő megbánnya az gonofit, az mellyet az ő népével akart tenni, mihelt látangya, hogy azoc megtérnec. Annakután az ő kiadott decretominac és itéletnec némelley visfá vonyási és elhagyatásis hoztatnac bé: az mint Jonás által meghirdettette, hogy Ninive negyven nap mulva elvesfne; de azok nec megtérésec által, menten kegyelmes itéletre megindult. Azonképpen Ezechias halálatis Efaias profeta által meghirdettette, az melly nec elhatafására, annac siralma zokogása és könyörgése által inditator legyen. Innét azt rekestic némelleyec, hogy az Isten az emberek nec dolgokat és igyeket, nem öröcké való decretoma, tanácsa és itéleti által végezte és tendelte el: hanem minden éftendőben, napon, és órában, az mint kinec erdeme vagy on, avagy az mint ő neki illendőnec és igaznactettzic ennec vagy amannac megczelekedését végezi. Az Isten nec megbánása felől azt kell tartani, hogy az fűntec olly kevesse illic az Istenhöz, mint az tudatlanság, megteveyedes, avagy erőtlenség. Mert mivelhogy senki magát tudvan és akarva ez nyavalyába nem eyti, hogy czelekedetit megbánnya; nem tulaydonit hatunc azért semmi megbánást ugy az Isten nec, hogy azzal fűntec azt ne mondgyac, hogy ő avagy nem tudgya mikövetkezzéc, avagy hogy azt el ne kerülhesse: avagy egyhirtelenbe, fűtseggel, és meg gondolatlanul hamarkodván valami ollyat végezzen és czelekedgyéc, az mellyet az után menten megbánnyon. Ez pedig olly igen távol vagy on az Szent Lélek nec érrelmetül, hogy ő fűntec abban, hogy az megbánást említi, tagadgya azt, hogy az Isten valamit megbánna. Mert nem ember ő, hogy valamit megbánharna. Es ezt jól meg kell gondolni, hogy abban az capurban avagy részben, mind az két tückely ugy foglalatséc őfive, hogy az egybehasonlítás, annac látattyar, mintha ez helyei az Irásnac egymással ellenkeznenec, fűpen elvesfi, és ez mondásokot legjobban egygyésé tefi. Az ő dolgánac meg változtatása példaképpen mondatic megbánásnac, midőn az mondatic, hogy az Isten azt megbánta, hogy Saul királlyá tőtte: Mingyart pedig utanna tétetött; az Izraél nec erősege nem hazud, sem pedig megbánásra nem indul, mert ő nem ember; hogy ő valamit megbánnyon. Melly igéc által az Irás nyilván, példázat nélkül megmutattya, hogy az Isten változhatatlan legyen. Annakokaért bizony dolog ez, hogy az Isten nec megrendelése az ember nec dolgainac véghez vitelében, mind elhagyhatatlan, és megváltozhatatlan, smind pedig minden megbánás felett való. Es hogy az ő megváltoz-

tathatatlan áthatatósága felől, mi bennünk semmi kérelkedés ne lenne, még ez áthatatóság ellenségének is bizonságot kellett arról tenni. Mert Balaamnak akarattya ellenis kikellet ez igéket mondani, Hogy az Isten nem olyan mint az ember, hogy hazudna, sem olyan mint az embernek fia, hogy meg változhatné, és hogy lehetetlen az, hogy ő azt mind meg ne czelekedné, az mit megmondott, és hogy mind be nem töltené az mit ő szólott.

13. Mit tehen tehát az Megbánásnak igéje: azt tudni illic, az mit az oc, az Sollašnac minden egyéb modgyai tehen és jegyezne, az mellyec az Isten minékünc emberi mód és tulaydonság szerint írja meg. Mert mivelhogy az mi erőtlenségünc az ő kimondhatatlan Felséges Magasságát közel sem éri fel és meg nem foghattya, magát azért az mi értelmünk szerint kell lebo-czátani, és az ő maga megiratását az mellyet mi előnkben ad az szerint kell igazítani, hogy mi azt megérthessük. Ez továbbá az ő lebozátásának módgya, hogy magát nekünc olyannac ábrázolja, nem az minemű ő magában, hanem az mint mi őtet megérezhetjük. Az mint, noha ő mint valamely ember, haragra meg nem indul, és keserűséggel meg nem háborodic, azt bizonyítja mindazáltal hogy az bünösökre haragšic. Annakokaért miképpen hogy nem kell azt gondolnunc, hogy az Isten emberi mód szerint megindításéc, midőn halljuk hogy megharagutt, hanem sokkal inkább azt tartjuk, hogy ez ilyen sállás az mi érzésünkről és értelmünkről véterőtt legyen: mivelhogy az Isten az megbusult és megharagutt emberhöz látatás hasonlónac lenni, valamennyi szer ő az ő itéletit és büntetését gyakorol-lyá és megmutattya: Szinte azonképpen ez megbánásnak igejénis semmit egyebet nem kell nekünc értenünc, hanem csak az Istendolgainac elvátol-zását, mivelhogy az emberek midőn az ő dolgaikat megváltoztattya, meg-mutattya azzal hogy az oc ő nekic né tettezenc. Mierthogy annakokaért minden megváltoztatás ay emberek között megjobbítása annak az mi nekic vissza tettic: az megjobbítás pedig az megbánásból származzéc, az megbánás ige által azért, az jelentec, az mit az Isten az ő dolgaiban meg-változtat: ezenközben pedig sem az ő tanácsa, sem akarattya nem forditatic fel, sem az ő haylandosága változic meg: hanem az mit ő előtt fogva eleve meglátatt, jónac itilt, és elvégzett, azt megis czelekefi és bétölti áthatatósón és változás nélkül, akarmelly hirtelenben való változásnac látatásék is az embereknek semel előtt.

14. Midőn az sient historia azt sámlállyais elő, hogy az Ninive bé-lickeknek romlásoc és veszedelmec, az melly őnekic meghirdettetett volt, és az mellyel megfenyegettettenc, megbozátatott és elhagyatott; és az E-zekias

Num. 23. v.
19.

Gen. 4.
Esa. 65.
Deut. 32.
Eph. 4.

Jon. 3. v. 10.
Esa. 38. v. 5.

zekias királnac élete, holott az ő halála imár meghirdettetett volna, meg-nyhíttetett és meghosszabbítatott, nem jelentéczzel azt, hogy az Istenec végezett itéleti elváltoztatott és elhagyatott legyen? Az kicigy értenc és ezt tartja, az meghirdetésben és fenyegetésekben tébolyodnac meg, az mellyec noha egy általlyába erőšsírven módatnacki, mindazáltal az végék-ről és kimeneteliktől megéri az ember, hogy ugyan elhalgatvais *conditio* és okvetést foglallyanac magokban. Mert miért küldte az Úr Isten Jonást az Ninivebeliekhez hogy azoknac előb meghirdetné az ő városoknac veszedelmét? Miért jelent meg Ezechiasnac Esaias által, az ő halálát? Mert ő mind ezt, s mind amazokat elvešthette volna az veszedelmec ez meghir-detésnélkülis. Más különb volt azért az Úrnac sándeka hogy nem, hogy ő az ő halálokat és veszedelmeket előb megtudná és távulról láthatná: tudni illic, nem akarta hogy elvešszenec, hanem hogy megjobbulnanc, és el ne vesznenc. Annakokaért hogy Jonas azt jövendöli, hogy Ninive ne-gyven nap mulva elvešsen, azért mivel, hogy el ne vesne. Hogy Ezechia-sul hosszab életének remensége el véteric, azért lehen, hogy életének hássa-bitását nyerte. Ki nem látta azért hogy az Isten ez ilyen fenyegetéséc által, azokat az kiket megrettentett, penitentiara és megjobbulásra akarta le-gyen felserkenteni és indítani; hogy az ő itéletit és büntetését, mellyet az ő bünökkel megérdemlettenc, eltérthesséc? Hogy ha ez helyessen esic, te-hát az dolognac és úgynecc természetit és tulaydonsága arra visen és mutat bennünket, hogy mi az nyilván való kemény fenyegetés alatt, elhalgatott *conditio*, okvetést és kivételt értsünc. Az melly más hasonlatos példá-Gen. 20. v. 16. valis megbizonyítatic. Midőn az Úr Abimelech királt megfeddi, hogy az Abraham feleségét elvötte, ilyen szókkal él; Ihon meg kell halnod, az asšiony állatért, hogy azt elvöted, mert vagy on annac férje. Minck-utánna pedig magát az megmentötte volna, így szól nekic; Add meg az embernek az ő feleségét, mert profeta az, és kőnörög te erőtted, hogy élhess. Ha pedig azt nem miveled, tudgyad hogy halállal meg kell hal-nod, egyetemben mindeneddel az mid vagy on. Latodé az első paranczo-lattal melly igen megindítja szívét hogy gondgya legyen az illendő meg-czelekedésre: az mášickal pedig melly nyilván ki magyarázza és mutattya az ő akarattya? Es mivelhogy sient ezen módgya az Iráfnac több helyeinek, ne hozd tehát azt ki azokból, hogy az Isténec előbbeni tanaczából va-lami elszakadna, azért hogy az mit megjövendölt volt ašnac kötelező erejét elvötte. Mert midőn az Úr Isté az büntetésnek fenyegetésé és meghirdetésé által, azokat, az kiknek kedvezni akar, penitentiara inti, tehát sokkal inkább az ő öröké való Gődviselésének utát kőšeti el, hogy ne az ő akarattyaiban valamit elváltoztatna: Sőt befédeben sem változtat el semit, csak hogy sient

Esa. 14. v. 27. ni. Mert igaznac kell lenni, és meg kell állani ez Esaiás mondásának: Az fe-
regeknek Ura végezte, és kiczoda téfi azt erőtlenné: és az ő felemelt kezét
kiczodl fordíthattya el?

TIZENNYÓLTZADIC RESZ.

*Hogy az Isten úgy éljen az Isteneknek szolgálatyokkal, és azoknak szí-
veket úgy haytsa az ő igaz itéletnek véghez vitelére, hogy ő
mindaz által tisztán és minden makulánélkül
maradjon.*

EZeknél még nehezebb kérdés támad azokból az Szent Írásbéli monda-
sokból, az mellyec azt bizonyítja, hogy az Isten még az ördögötis,
és minden Isteneknek, az ő jötettségéből haytja és vonja, az mint és az
hová ő akarja. Mert az embernek testi értelmé nehezen foghattya és ért-
heti azt meg, hogy miképpen volna az lehetséges, hogy midőn az Isten az
ördög által, és az Isteneknek által valamir czelekefic, hogy azoknac go-
nofságoc meg ne ferteztetné: Sőt hogy ő az ockal egyetembe közönsege-
sen vigyen valami dolgot véghez, mindaz által ő ugyan minden bűnnélkül
legyen és hogy azokban semmi vétke ne legyen: és hogy azokért ő föl-
gaitis méltán büntesse. Innét találtatott az czelekedet és hagyás avagy
engedés között való külömböztetés. Mert fokban azt alították hogy fel-
feythetlen czomo legyen ez, midőn az mondatic, hogy az ördög és min-
den Isteneknek úgy vadnac az Istennek birodalma és keze alatt, hogy ő a-
zoknak gonofságokat, az ő kedve és tettzése ferint arra az végte igaz gaf-
sa, az mellyre ő akarja, és az vétkeckelis éljen az ő Itéletnek és sentencia-
janac véghez vitelében és eltellyesítésében. Es ez embereknek értelmef-
kedéséc bizonyára menthető lehetne, mivelhogy félnek azon hogy az I-
stennec valami illetlent ne tulay donitsanac, czac hogy ne igyekeznének az
Istennec igazságanac, nyilván megtapasztalható hamiság által való mente-
getésére. Alkolmatlan dolognac látrzić ónékiec, hogy az ember Istennec
akarattyaól és paranczolatyaól vakitafséc meg; és mégis azontul az
ő vakságaért meg büntettetséc, ez arant őc menedéket keresnec, és mond-
nac, hogy ez czac meghagyásból, ráfabadításból, avagy megengedésből,
és nem az Isten akarattyaól legyen: Maga midőn az Isten nyilván mond-
gya, hogy ezt ő maga czelekefi, megvét efféle menedéket, ugymint semmi-
re kellőt. Hogy pedig az emberek semmit ne czelekedgyenec, hanem czac
az Istennec titkos tanaczából és megengedéséből, és hogy az ő tanaczko-
zafok-

zafokbanis semmit egyebetne ne ferezzenec, hanem az mit az Isten ennek
előtte magában elvégezt, mostan pedig az ő megtudakozhatatlan ren-
deléséből elkezd megczelekedni, ezt mondom, hogy az Isten igyeke-
siantalan sőt világos és nyilván való mondásival megbizonyíthatni. Mert Pál. 115. v. 3.
az mit ez előtt az Soltarbol előhoztunc, hogy az Isten mindent czelekefic,
az mit akar, ketségnélkül az embereknek minden czelekedetekre kiter-
jed. Mert hogyha mind had és békeség, az Isten akarattya és intézése ál-
tal jó és vezéreltetic az mint meg vagy on irva, még pedig minden okvetés
és kivételnélkül, kiczoda tehát az ki azt merné mondani, hogy az embe-
rec történet ferent és elrendeletlen módon futosnac egymasközött az
Istennec hitenélkül, ughogy az ockal néki semmi gondgya és dolga ne
legyen? De az példac, az mellyec az meglött dolgokat, és czelekedeteket
kiváltképpen előnkbe adgyc, ezigét és tudomant világosban kimutat-
tyac. Az szent Job könyvének első részéből tudgyc azt, hogy az Satan
nem kevesbé jelenyec meg az Isten előtt, hogy onnét paranczolatott vár-
jon és vegyen, minthinte az jó Angyaloc, az mellyec az Ur Istennec örö-
mest engednec, noha bizonyára más kiváltképpen való módon, és sockal
külömböztrá és végre. Mindazáltal hinte ughy megbizonyítatic ezzel,
hogy az ördög semmihöz nem foghat, hanem az Isten akarattya által. Ugy
tettzenec jöllehet, mintha czac pusztá meg engedést, és reá szabaditást nyet-
ne az szent Jobnac nyomorgatására: De mivelhogy imez mondasnac meg-
marad igaz volta. Az Ur, az ki adta vólt, az vótte elis: ughy lótt az mi az
Urnac tettzet. Ebből azt hozzuc ki, hogy az Isten ez probát és kísértést,
az mellyben az Satan és az látor tolvajoc ő néki föl gáltanac, akarta, és an-
niac indito oka vólt legyen. Bizonyára az Satan igyekezie ez fient embert
az Isten ellen való bosonkodásra indítani és kénferíteni: Az Sabén sőt ke-
gyetlenül és istentelenül ragadozzac és tolvajollyac az más ember jószágát:
de az fient Job megvallya, hogy ő az Istentül fosztatott meg minden ő ja-
vaitól, és ughy fegényedett legyen meg, hogy ez így tettzet az Istennec.
Innét bizonynal következie, hogy akar az ördög és az Istenelen emberek
mit kezdgyenec, és akar mire fändékozsanac, de ugyan az Isten tartya az
kormant, és az ő igyekezeteket és czelekedeteket az ő Isteni Itéletnek és
rendelésének bétellyesítésére vezérli és igazgattya. Szinte ezent mutattya-
ac ez következő példakis. Akarta az Isten hogy az hitetlen Achab ki-
rály megczalattaséc, erra az dologra az Ur Istennec ajánlya föl gáltatya
az ördög, és az Isten őtet ez nyilván kimondott paranczolatral boczattya
el, hogy ő hazug lélec legyen mind az hamis profetáknac fájokban. Ho-
gyha azért Istennec itéleti az Ahabnac megvakitása és megbolonditása, bi-
zonyára el kell itt fükségképpen enyészni az költött pusztá megengedés-

nec. Mert merő nevétséges dolog volna, hogy az bíró csak néznéje, és valami dolgot csak szabadon hadna meglenni, de semmi itéletet és sententiat kinem mondana, sem főlgainac nem paranczolna, az megelmért itéletételnec és sententianac czelekedettel való kifolgaltatásáról. Az Sidok magokban elvégeztéc hogy az Christust megöllyéc. Pilatus és az vitézec követéc azoknac dihós kinyefségeket, és megölic az Christust. De ugyan mégis azt bizonyittyác az Apasztaloc az ő közönfeges és nyilván valo könyörgésekben, hogy ez dologban mind az Istentelenec, semmit egyebet nem czelekedtenec, hanem csak az mit az Istennec keze és tanácsa annakelőtte elvégezett, hogy meglenne. Az miképpen annak előtreis egy kevéssel fi. Péter megprädikallotta, hogy Christus az Istennec jól meggondolt tanácsából és gondviseleséből adatott legyen az halálra. Mintha azt mondaná: az Ur Isten, az kitől kezdettül fogva semmi nem volt elrötytetve, tudván és jó akarattyaóól eleve eltendelte és elvégezte azokat, az mellyeket ostán az Sidoc betelleyesítötenec és véghöz vittene: Szinte ezent előhözza más helyennis, és mond: Az mit az Isten minden ő Profetáinac főjoc által az előtt meghirdettetett, miképpen kellyen Christusnac fenvedni, azt azonképpen betelleyesítötte. Midön Absolon vér ellen valo tistátalansággal az ő Attyánac ágyát megferteztette, nyilván nagy rettentés bünt czelekedett, és az Isten ugyan mégis azt mondgya, hogy ő dolga volt legyen az: mert így vadnac az igéc: Te azt titkon czelekedted, én pedig nyilván czelekefem az egész Izraél előtt, és az nap fenyé előtt. Hasonlatosképpen mond Jeremias Profeta hogy minden kegyetlenkedéséc az Chaldéusoknac, az mellyet őc Juda országában üz nec és gyakorolnac, Isten dolga legyen. Es ilyen módon neveztetéc Nabogodonozor kiraly Isten főlgájánac. Hasonlatosképpen főol az Isten főllyel az Irásban, hogy ő az ő sívöltésével, az ő trombitájánac zöngésével, és az ő paranczolatya által, hadba hívja az Istenteleneket. Es az Assyriaiac kiralyát nevezi az ő búfult haragjánac vesfőjénec, és olly feyfőjénec a mellyet ő kezébe hordoz és vagdal vele. Aztis mondgya hogy az ő főnt városánac és templománac romlása és vesfedelme ő dolga legyen. David sem akar azzal az Isten ellen zugolbdni, midön az Semei fődalma ellen így főol: ne gondollyatoc véle, had fődalmazzon, mert az Ur paranczolta néki, hogy fődalmazna engemet: hanem inkább igaz bírónac esmeri az Istent. Hasonlatosképpen sok főor mondatic az főnt Irásban, hogy minden dologc az mellyec lesf nec, mind az Ur Istentől legyenec. Az mint midön az Izraél nec tiz nemzetsége az Judátul avagy az Salomon háza népétől elfakadna, midön az Eli Papnac fia, az hartzon meg őlettetec volna, és ezekhez hasonlo foc dologc. Az kic azért valami kevéssé gyakorlottac magokat az főnt Irásban, azoc könnyen

A. 4. v. 20.

A. 2. v. 23.

A. 3. v. 18.

2. Sam. 16.
v. 23.2. Sam. 12.
v. 12.Jerem. 50.
v. 25.
Esa. 10. v. 5.Esa. 5. v. 26.
Esa. 19. v. 25.
2. Sam. 16.
v. 6. 10.1. Reg. 5. v. 31.
1. Sam. 2.
v. 34.

nyen esekbe vehetic, hogy én rövidség nec okaért, az foc közöl csak egy-néhány kevés bizonyágokat és példákat hozzac elő. Ezekből pedig világossan megértetic, melly balgatagul és bolondul czeleked nec némelly emberec, az kic az Istennec Gondviselesé helyett, csak valami pufra megengedést és reahagyást állatnac, mintha az Isten valami magas ő álló vártán ülven csak azt néznéje, hól egy nec s'hol másnac történetből minemű kime netele és vége lenne: Mert ilyen módon az ő igaz iteletis az emberek nec akarattyaóól alá volna vettetve.

2. Az mi pedig illeti az emberek nec titkos indításokat, tudnunc kell azt, hogy az mit Salomon mond az királnac fővéről, hogy tudniillic, az Istennec kezében legyen, és oda haytsa az hová akarja; minden kétség nélkül az egész emberi nézetségről értéséc, és főinte annyi, mintha azt mondaná, hogy minden mi gondolatink, az Istennec kiváltképpen való titkos ihléséből és beadásából bizonyos tzilra vezérölet nec. Mert ha az Ur Isten az ember nec fővében, elmejében, és értelmében belsőképpen nem munkálkod nec, tehát nem mondat nec igazán, hogy ő vesfi el az igaz mondók nac főjokat, az vénektől az bölcséséget, és az kiralyoknac főveket; hogy eltévölödgyene. Ide főlgál az is, az mit gyakorta olvasunc, hogy az ember ec eltrémül nec, mert az Isten felelmet főerez azokban, és elrötteti őket. Illyen képpen ment David ki az Saul táborából, ugy hogy senki esébe ne venneje, mivel hogy az Ur nehéz álmodat boczátott mind az vitezlőkre. Nem kívánhatnanc pedig erről semmi világosb értelmet ennél, hogy lám az Isten ön maga gyakran mondgya, hogy őnnön maga megvakitya az emberek nec főveket, elmé nec boldulásával veri meg őket, mélységes álomnac lel kével resfegiti meg őket, dühösködő hagymázzal bóditya meg őket, és meg keményitéc az ő főveket. Némellyec ez mondasokatis az Istennec csak pufra megengedésére és reabocztatására magyarázzac, ugy hogy az Isten az megvetött istenteleneket elhagyván, csak reaboczatya, és főemmel nézi hogy azoc az őrdögötől megvakitatnac. De mivel hogy az főnt Lelec értelmes és kinyomott igéc kel mondgya; hogy az megvakítás és megbodítás az ő igaz iteletéből boczáttaséc, és veretteffenec azzal az ember ec, ez ő magyarázattyaóól bizonyára sem mire kellő. Az Istentől mondatéc az is, hogy az Pharao királnac fővét meg keményitötte, megnehezitötte, és az ő gonofságában megerősítötte. Ez főollásnac módgyatis némellyec illy izetlen parvarral akarnac eltekerni, mivel hogy ugymond, mondatéc az is, hogy Pharao ő maga keményitötte meg az ő fővét, az Pharao akarattya volt azért ez meg keményítés nec oka: mintha mind ez kettő főépen ő főve nem illenéc, hogy midön az Isten az embert meginditya, véle együtt az ember is munkálodgyec, noha nem mind az két dolog lesfen egyforman. Bizonyára az mit ez aránt nekünc ellenünc vet nec, én azt mingyárt

Prov. 31. v. 5.

Ezech. 7.
v. 26.Levit. 26.
v. 36.1. Sam. 26.
v. 12.Rom. 9. v. 27.
Exod. 8. v. 15.

ő ellenecforditom: mertha az megkeményitesnece igeje ez helyen az Istenec czac puftra, megengedését és rea boczatását jedzi, annak kell következni, hogy az ellenkedésnece inditása tulaydon képpen nem az Pharaoban legyen. Nemde nem hitvány és alkotmatlan magyarázat lenne pedig ez, hogyha ember igy akarná éitetni: Pharao ezt czac megengedte lenni, és meghadta az ő fivét keményíteni? Maga ez ilyen patvarnac ő maga az Irás elvefi útát, En tartoztatom meg, mond Isten, az ő fivéket. És ezt mondgya Moles az Canaan földéneclakosi felől, hogy az Izraél népe ellen hadba indulnac, azért mert az Isten az ő fivéket meg keményitötte, az mellyet más profeta egykor ilyen igeckel hoz elő, és mond: Az Isten arra fordította az ő fivéket, hogy az ő népét gyulólnejéc. Hasonlatosképpen mond Isten az Esaias profeta által, hogy ő küldi az ő hitetlenkedő népe ellen az Assyriusokat, és azoknac megparanczolja, hogy az ragadománt elvigyéc, és az prédát elösiác: nem azért bizonyára, hogy ő az gonof istentelen kemény embereket tanítani akarná az ő néki örömeft való engedelemre, hanem hogy őket haytaná és inditaná, az ő Itiletinec és büntetésenece olly képpen való véghez vitelére és kifolgaltatására, mintha finite az Istenec paranczolatya az ő fivékbe vólna benyomva és bémetzve. Mellyből könnyü megérteni, hogy azoc az Istenec kiváltképpen való rendeléséből inditattanac legyen ez dologra. Megvallom jóllehet, hogy gyakorta az Isten az Satant közibe avattya, és az által ugymint éfköz által az hitetlenekben munkalodic, de az olly formán leszen mindazáltal, hogy az Satan egyedül czac az Istenec paranczolatya és inditása által czelekedgye meg az ő refét, és annyit viszen véghez, az mennyi ő néki véghöz vitelre az Istenoladatic. Egy gonof lélec Saul királt igen nyughatatlanitgya, de az Irás mondgya, hogy az, az Ur Istentől völt legyen, hogy megtudgyuc azt, hogy az Saulnac dihoskodési és elfordult dolgai, az Istenec igaz boszú állásabul hámmazzanac. Hasonlatosképpen mondatic, hogy az Satan az hitetleneknek fivöket meg vakittya, de honnét jó ez egyebünnét, hanem hogy az Isten önnon maga az emberekre erős tevölgefeket küld, az mint szeat Pál mondgya: Hogy azoc, az kic az igazságot nem akartá chinni, hidgyenec oftan az hazugságnac. Az elsőnek modgyáról mond az Isten: Hogyha valamelly profeta elhitettetic és elálatratitic, és hazug befédeket főland, én Ur lévén áltattam el azt az profétát: Az másic módrol mondatic, hogy az Isten ön maga adgya az embereket elfordult értelemtre, és őket tabitla gyalazatos kívánságokra, mert az Isten az ő igaz boszú állásanac és büntetésenece fő és első kezdője és autora, az Satan pedig annac czac főlgája és éfköze. Mivelhogy pedig az következendő másodice könyvben, az hól főlnom kellec az embernece szabados és főlgai

Exod. 4.
v. 21.
Iof. 11. v. 20.
Pfal. 105.
v. 25.
Esa. 10. v. 6.

i. Sam. 16.
v. 14.

2 Cor. 4. v. 4.
2 Thef. 2.
v. 11.
Ezech. 14.
v. 9.

Rom. 1. v. 25.

akarattyárol, ez dolgoknac ísmét elő kell hozattatnioc, azt alitom, hogy ez ideig eléggé megbizonyitott az, az mi ez helynece igaz értelmere kívántatott. Mellynece az summája, hogy midőn ember azt mondgya, hogy az Isten akarattya legyen oka minden dolgoknac, tehát az Istenec gondgya viselése tétetic az embereknec minden tanácskozásinac és dologainac igazgatójává és vezérőjévé: és bizonyáta acképpen, hogy az nem czac az válastottakban mutassa meg az ő erejét, az kic az fent lélekül vezéreltetnece, hanem az megvetötteketis, akarattyoc ellenis az Ur Istenec való engedése kénfietle.

3. Mivelhogy pedig eckédig, még mind czac olly bizonságit hoztam elő az fent Itáfnac, az mellyec nyilvánással és nem kétesképpen tanitnac eről az dologról, ámmeglattyac azoc, az kic az mennyei bizonság tetelökről nem félnece gyalazatosán főlnai, mellyic itilet tetelhez fogjanac. Mert ha azt tétetic hogy oc ez dolog nem értic, és ez finy alatt értelmes és mértékletes embereknec akarnac tartatni: arra én azt mondom, hogy annál semmi kevélyeb és negédesb dolog nem gondoltathatnece, mint az Istenec igejénece az ő annyi bizonságival kinyomott és ki mondott, legfelségésb méltóságanac és igaz mondoságanac, az nyomorult ember az ő mondásoczkáját, hogy már erőssébbet az Isten mondásinal, ellenébe merje vetni, tudniillic, Nékem különben tettic, avagy nem tettic ez ennékem, hogy ember ez dologt meginditgya. Ha pedig az nyilván való igazságot káromlani akarjac, akarnám tudni mit vihesse véghöz, ha finite fejkfelibe foc idejeg pökdősvén igyekeznekis az eget ostromlani? Jollehet nem uy dolog ez vakmerő kinyelség, mert mindenkor találtattanac Istenec magahitt ellenségi, és istentelen emberece, az kic, mint az dihos ebec, ez tudomány ellen ugattanac. De valóban meg fogjac érzeni, melly igaz legyen, az mit az Istenec lelke régenten Szent Davidnac fáyja által megmondott, tudniillic, hogy gyözödelmet veszen az Isten mikor ő itiltec. Ezzel David profeta ritkosképpen feddi az embereknec kábalkodásokat az ő vakmerő szabadságokban, hogy nem czac mint az bekák az sárból kikakogván pörködnece az Isten ellen, hanem annac kárhoztatásairais hatalmat mernec magoknac tulaydonítani. Egyfermind intis arról, hogy az az káromlás az mellyet oc az égre felokadoznac, az Ur Istent fel nem éries meg sem akadókozza hogy ő ez káronkodásoknac minden kódós hamályát el ne féllesteneje, hogy az ő igazságot világossan és fényessen kitündöklesse, egy hogy az mi hitünc, (az melly az Isten igejében fundaltatvan ez

Pfal. 51. v. 16.

Ioh. 3. v. 6.

egész világot is meggyözi) az ő fő méltóságában erőssen megmaradgyon, efféle sötétgözt megvesse, és ugy mint láb alá tapodgyon. Mert hogy előfőer azt veric elő hogyha semmi nem léfien az Istennek akarattanélkül, az következie, hogy az Istenben két egymással ellenkező akaratoc legyenec, mivelhogy ő az ő titkos tanácsában elvégezi hogy meglegyenec, az mellyeket ő nyilván megtilt az ő törvényében, erre könnyű megfelelni. De minekelőtte arra megfelelnéc, ismet megintem arról az Keresityen olvasót, hogy ez az fidalom nem én ellenem, hanem az fient Lélec ellen igazitatót legyen, mert bizonyval az ihlette és adte bé az Szent Jobban imez vallástételt: Ugy lótt, az mint az Istennek tettett. Mikor az ő javai az tolvajoc által elvétetnéec, megfiseri az ő méltatlan hamis czelekedetekbenis, az Istennek igaz ostorát és büntetését. Mit mond az Irás egyebütt?

Iob. 1. v. 21. Az Elipap fiait, nem fogattac fíavát az ő atyoknac, mert az Isten megakarata őket ölni. Hasonlatosképpen mondgya más profeta, hogy, az Úr az ki mennyekben vagyon, mindenr ugy czelekefiec, az mint ő akarja. Es ez előttis eléggé megmutattam, hogy az Isten mind azoknac az dolgoknac okánac és kezdőjenec mondatie, a mellyec felől ez emberek az Istent regulálni akarjac azt mondvá, hogy azoc czac az ő hivolkodo reaboczátásából legyenec. Az Isten önnön maga bizonyitgya, hogy ő teremtsé mind az világozságot és mind az sötétséget, hogy ő ferezze mind az jót és mond á gonofit, és hogy semmi háboru és nyomoruság ne legyen, az mellyet né ő boeczátana Kérem felellyenec meg nekem erre, hogyha az Isten akarattyával, avagy akarattya ellen gyakorollya és fíolgaltattyaé az ő itiletit és az ő igazságot? Ihon pedig, az mint Mofes tanit, az az ki utában előmentében az véletlenül ki esett feyfével agyon ürtetik és megöletic, az Istennek keze által adatott az halálra: Ecképpen az egész anyafent Egyház bizonyitgya Szent Lukác Evangelistánál, hogy Herodes és Pilatos egybe gyültenee hogy azt megczelekedgyéc az mit az Istennek keze és tanácsa az előtt elvégezett vólt. Sőt bizonyára, hogyha Christus nem az Isten akarattya-ból fíhíretótt meg, honnan vagyon tehát az mi megváltságunc? Noha pedig ez fíinte így legyenis, de ugyan nem következie azért hogy az Istennek akarattya magával ne egyezzen, az sem hogy ő változandó vólna, avagy hogy magát ugy mutatná, mintha azt nem akarna, az mit mindazáltal akar; hanem az ő akarattya, az melly tellyesféggel egyeféséges egy akarat, lártatic minékünc kétféle akaratnac lenni, azért hogy mi az mi erőtelen, értelmünc miatt meg nem foghattyc azt, miképpen akarja legyen az Isten hogy vala mi más külömb módra nézve meglegyen, és ismet kíváltképpen való valamely okból, nem akarja hogy az meglegyen. Szent Pal

Pal midőn azt mondta volna, hogy az Pogányoknac hivataloc elróytetótt Eph. 3. v. titoc legyen; mindgyárt azt refi hozzá, hogy abban az Istennek bölcsesége, mint egy külömbkülömb formán és loktéle fínyüen jelentetótt vólna ki. Immar azt kérdem azért, mivelhogy az mi goromba értelmünc miatt az Istennek bölcsesége fokfelénecc lártatic, avagy az mint az régi fordításban vagyon, foc ábrázatúnac tettzie lenni, igaz és méltó vólnae, hogyha innét azt almodoznóc, hogy néha az Istenbenis lenne valami változás, és az Isten meg változtatná néha az ő tanácsit, avagy magánac ellene mondana? Sőt inkább midőn mi azt meg nem foghattyc, miképpen akarja az Isten meg lenni az olyan dolgot, az mellyet ő az ő törvényében megtilt, az mi erőtelen ségünkünc kell minékünc meg emlekeznünc, és egyfíerfímind megmondollyuc, hogy nem oknélkül mondatie, hogy azhoz az világozsághoz, az mellyben az Isten lakozic, senki nem mehet, azért mert az homályofsággal vagyon környül fogva és elfedezve. Anakokaért minden értelmes istenfélő emberc megelégefínecc Szent Augustonnac imez mondásával, az melly ecképpen vagyon. Hogy néha valamely ember jó akaratból kíván valamit, az mit mindazáltal az Isten akar, ugy mint mikor az jambor fíu kívánná, hogy az ő atya ez életben maradhatna, de az Isten azt akarja hogy az meghallyon: Ez ellen pedig, hogy néha az ember gonof akaratból valamit kíván, az mellyet az Isten jó akaratból akar hogy meglegyen, ugy mint midőn egy valamely kinyes fíu akarná hogy az ő atya meghalna, és az Isten akarattya is az vólna hogy az atya meghalna. Ittegyen nyilván vagyon, hogy amaz azt akarja, az mit az Isten nem akar, ez pedig azt akarja, az mit az Istenis akar, és mindazáltal az Isten akarattyaival, amannac jamborsága, nem nézven arra hogy ő valamit külömbet kíván, hogy nem az mit az Isten akarna, fockal inkább egyezzen hogynem imeznecc gonofsága, az melly az Istennel azon egy dolgot kívánnya meg lenni: Olly igen foc áll azon, hogy ember megmondollya mit illyéc ő neki kívánni, és mi legyen az Istennek igaz akarattya: és melly végre és tzilra legyen mindenie igazitátva, hogy jonac vagy gonofí-nac tartalséc. Mert az Isten véghez vífí az ő jó akarattya, az gonofí embereknec, gonofí akarattya által. Eze az Szent Agoston fíavai. ő pedig egykevésfel az előtt azt mondotta, hogy az elhasonlott angyaloc, és minden megvettetőttec, az mi őket illeti, az ő engedtelenségekben, és elfakadásokban azt czelekedtéc, az mit az Isten nem akart: de az mi illeti az Istennek minden hatóságat, ő nekic nem vólt lehetséges, hogy valamit az Isten akarattanélkül czelekedhettec vólna: azért mert midőn az Isten akarattya ellen czelekefínecc, az ő akarattya lótt meg azokban. Erre ostan felkiált: Oh melly igen nagyoc az Urnac czelekedeti, és

1 Tim. 6. v. 16.
Enchirid. ad
Laurent.
cap. 102.

1 Pal. III. v. 2.

melly igen megválasztottac minden ő akarattjai! Es czudálatos és ki-
mondhatatlan képpen nem lében az, az Istenec akarattyanélkül, az mi
noha az ő akarattya ellen lében. Mert ha ő azt meg nem engedné, meg
nem lenne. Megengedi pedig, nem keserítésből, hanem szabad akaratból:
és az jó Isten nem engedné meg hogy valami gonosf lenne, hogyha ő, min-
denható lévén, az gonosfból jót nem hozhatna ki.

4. Es ilyen formán feyterik meg és rontatic el az masic ellenveté-
sekis, sőt ugyan magában megromol és lerohan. Hogyha az Isten (ugy-
mondnac őc) nem ezacél az Istenelenekec szolgálattyockal, hanem ve-
zérliasz az ő gondolattyokat és tanácskozáfokat, tehát az következie ho-
gy az Isten legyen oka minden bűnöknece, és annak okaért az emberc mélt-
atlá kárhoztatnac, midőn azt visic véghöz, az miket az Isten öröktül fog-
va elvégezett hogy meglegyenec, mivelhogy az ő Isteni akarattyanac en-
gednec: Mert visifordultul elegyitic meg, és zavarjac őfve az Istenec pa-
ranczolatlyát az ő eltitkolt akarattyaival, holott lám fámtalan példakból
nyilván vagyó, hogy igenis meg vadnac egymástul választarván: Mert noha
az Isten nyilván valo fégyennel és gyalazattal akarta legyen megbüntetni
az David kiraly paráznaikodását, midőn Absalon az ő Attyánac ágyafait
meg fertezterné: mindazáltal az David gonosf indulatu fiánac ugyan nem
paranczolta hogy illy vér ellen valo fertelmeseget czelekedgyec: Hanem
ha ember, az David kiraly fiemélyére nézvén, az kirezt igen megérdélette,
paranczolatnac akarná tartani, az mint ő egyebütt az Semeinec fidalmazá-
sárol fól: mert meg valván azt, hogy őtet az Semei az Istenec paranczolat-
tyából fidalmazza, nem diczéri ez dolgot úgy mint engedelmeiséget és
fófogadoságot, mintha ez dihoskódó eb az Isten meghagyásanac és paran-
czolatlyánac akart volna engedni és abban eljárni: hanem megesmervén
azt hogy ez mérges nyelv, az Istenül való ostor legyē, békével türvén azeit
alája adgya magát. Ez tzičkely nálunc nyilván valo és bizonyos legyen,
hogy midőn az Isten az Istenelen emberc által az dolgot veghez visi, az
mellyet ő az ő titkos táczábá elvégezett, hogy az ocañakokaert né ment-
ségesec, mintha az ő meghagyásanac és paranczolatlyánac löttenece volna
engedelmecec és főfogadócc, a mellyet őc fánfandekból az ő vakmérő ki-
nyelségec ferint általhágnac és felforgatnac. Miképpen legyen pedig ez az
Istentől, és mint vezéreltesec az Istenec titkos gondviteleséből, az mit az
Istelenec gonosf indulatból hamisá czelekefcenec, a nyilvánssággal és vila-
gosó megláttzic az Jerobeá királnac választásábá a mellybē keményē meg-
feddetic és megvetetic az Izraél népnec vakmérő batorsága, hogy az Istē-
ről fer-

2. Sam. 16.
v. 22.2. Sam. 16.
v. 10.1. Reg. 12.
v. 20.

szertrendet elfordította: és hogy az tiz nemzetség ugymint hiti fegettül
az David házatul el fakadott: noha jóltudgyuc mindazáltal, hogz az Isten
akarta, hogy az Jerobeam az Izraélén királyá kenetreféséc: Innétis vagy on
hogy mayd úgy retzenec mintha az Oseas profeta néha két egymással ellé-
kező befeddel élne, midőn előfer azt jelenti, kogy az Isten panafolkodic,
hogy az Jerobeam király az ő akarattya és hirenélkül választott volna: és
más helyen pedig azt mondgya: hogy ő nékic királyul az Isten, Jerobeamot
az ő büfultaragjában adta legyen. Mint békélrethetnec pedg ezec őf-
ve: Hogy az Jerobeamnac nem az Istentül volt regnálása; és mindazál-
tal az Istentül emeltetött legyen királyá: Felelet, Igen fépen: Mert
az nép nem fakadhatott úgy el az David házatul, hogy az Istenec igáját
nyakából ki ne vetne, mellyel azt az David házanac alája vetőtte volt. Es
ezzel mindazonáltal az Istenec szabadtsága el nem volt vétetven, hogy ő
az Salomon király háláadatlanágát ilyen módon ne büntetnéje. Láttyc
azért ittegyen, hogy noha az Istenec semmi kedve ne legyen az ő népé-
nec hitetlenül valo fakadásához, hogy ő mindazáltal más tzilra nézven,
szabad igazsággal akarta legyen, hogy az David házatul valo elfakadás
haytatic az királyságra. Es ilyen értelemmel mondgya az fent Irás, ho-
gy az Isten ellenseget támasztott; az melly az Salomon Fia orfágánac egy
rését elvonnája. Mind ketőt jól meggondollyac az Kereftyen olvasóc.
Mivelhogy az Istenec jól tettzet, egyedül czac egy király által vezérelni
ez népet, az ő akarattya ellen lében, hogy az Orfág két részre ofol; mind-
azáltal ez fakadálnac kezdeti az Isten akarattyaatul fármazic: mert bi-
zonyára nem lött az Istenec akarattya és tudásanélkül, hogy az profeta
nagy véletlenül Jerobeamat világos és értelmes igékkel, és az felkenésnec
jegyével az birodalomnac és orfáglálnac reménségere inti és hívja, mert
hisem az Isten paranczolta azt ő néki. Es mindazonáltal ugyan hason-
lásban és támadásban vádoltatic az nép, annyiban, hogy az Istenec a-
karattya ellen az David házatul elfakadott. Ennekokaert ugyan azon
megemlitött helyen továbbá azis mondatic, hogy az Rehabeam az nép-
nec Kivanságát kevélyen megvetőtte, hogy az az Istentől lett úgy, hogy
ő az ő fávát megerősítetné, az mellyet föllott volt az ő falgája által az
Ahijah által. Ihon láfs czudat, hogy miképpen az Istentül fentelertett
eggyeség, az Istenec akarattyanélkül fakaztatic el, de mindazáltal az
tiz nemzetség ugyan az Isteni akarat ferint fakad el az Salomon fiátul.
Adgyunc még ide egy ezböz hasonló példat: midőn az egész népnc ja-
vallasából, sőt segedelmből és kezec nyuytásából ölettetnec meg Achab

Ose. 3. v. 4.
Ose. 13. v. 11.1. Reg. 11.
v. 12.1. Reg. 12. v. 7.]
15.2. Reg. 10.
v. 7.

királynac minden fia, és ezzel az á nemzetség mind eltöröltetött: Igazán mondgya bizonyára az Jehu, hogy az Ur fiavában egy sem esett az földre, és hogy az Ur acképpen czelekedett, az miképpen állott az ő Profetájának az Illyesnek keze által, de ugyan mégis vádollya és bűnhöti az Samariái polgárokat, jó alkolmatossággal, hogy őc ez dolognae kifőlgaltatásában és vevhöz vitelében állgálnac volna: Igazac vadtokè ti? ugymond, mert hogyha én az én Uram ellen frigyvet vetőttem, ki ölte meg mind ezeket? En azt tartom, hogy én ezt előbis elég nyilván és világoson ki magyaráztam: hogy miképpen azon egy dologban az embernek büne és gonofsága megláttassec, és egyfermind az Istenec igazságais kitündököllyéc. Mégis elegetnac az mértékletes és értelmes emberc az fent Agostonnac ez feleletivel: Mivelhogy ez ugy vagyon, ugymond, hogy az Atya az ő fiat, az Jesus Christus az ő testet, az Judas az ő Urát adta kézbe; Miért igaz ez kézbe adásban az Isten, az ember pedigvetkes, egyébert, hanem hogy az dolognac, az mellyet czelekedtenec, nem egy azoka, az mellyért azt czelekedtéc? Ha pedig valakit ez bántana meg, hogy azt mongyuc, hogy az Isten semmiképpen nem eggyes az Istentereleneckel, hogyha finte azoc az ő igaz itéleti által inditatnakis hogy azt czelekedgyéc, az mi ő hozzájoc nem illic, és nekic nem szabad, sőt az mitől az Isten megrillotta őket: az olyan emlekezzéc meg arról, az mit Sz. Agoston más helyen mond: Kiczoda ne röttennyen meg, ugymond, ez llyen itilettől, hogy ő maga az Isten az Istentelenek nec fi-vekbeis azt tési, az mit akar, mindazáltal mégis ugyan az ő érdemec fěr-rint fizet meg nekic? Es noha az Isten akarta, hogy az ő fia kézbe adat- nec, sőt őnnön maga adta legyen azt halálra, mindazáltal olly kevefsé il-lic, hogy ember az Istent az Judas arultatásában vádollya és bűnhössé, az melly kevefsé illendő, az Judasfactulaydonitani az mi megváltásgunk- nac diczeretit. Annakokaért mondgya ezen Szent Tanito más helyütt, hogy az Isten próbálatban és megvifgalásban nem kér di mit tehettec, avagy mit czelekedtenec legyen az emberc, hanem mivolt akarattyoc hogy czelekedgyenec, ugyhogy az akaratról és fándékárol kellyen kinekki- nec fámot adni. Ha kik nec azért ez igen kemény értelem nec láttzic, azoc gondollyac meg valami kevefsé melly türhető legyen az ő unalmas komorságoc, és magoc ese követése ez helyen, midön őc az ő előfordi- tott értelmekért, olly dolgot vet nec meg, az mellyet az Isten az Irásnac fóc bizonságival meg bizonyított. Es azt alittyac hogy nagy bűn legyen ez tudománt kinyilatkoztatni, mellyet ha az Ur Isten hasfontalannac tu- dott volna lenni, bizonyára az ő Sz. Profetáinac és Apostolinac nem hatta és pa-

Epist. 48. ad
Vincent.

De gratia &
libero arb.
ad Valent.
c. 10.

és paranczolta volna meg prédikállani. Mert az mitudáfunknac és bölcze- segünk nec nem egyéb nec kell lenni, hanem tanulni kívánó fivel alázato- son venni, mind azokat, valamíc minékünc az Szent Irásban tanuságunk- ra előnkbe adatnac, minden okvetés és kivétel nélkül. Az kic pedig vak- merő kinyefségből ez tudománnyal ellenkeznec, mivelhogy az előb megmutatott fundamentomokból nyilván vagyon, hogy azoc az Isten ellen hasfontalanul kotyognac és zörgölöd- nec, nem méltóc bővségesb megfelelé- re és megtzáfolásra.

VEGE AZ ELSŐ KÖNYVNEC.

